

СРПСКО ГЕОГРАФСКО ДРУШТВО

YU ISSN 0513-9449

ЗЕМЉА И ЉУДИ

ПОПУЛАРНО НАУЧНИ ЗБОРНИК

Свеска 62

БЕОГРАД
2012.

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Др Предраг Манојловић, Др Мирко Грчић, Др Рајко Гњато,
Др Јелена Ћалић, Др Алфред Стах, Др Имре Нађ,
Др Валентин Голосов, Dr Desmond Wolling, Др Нина Николова,
Мр Ивица Шантић, Мр Сања Мустафић

Уредник:

Мр Ивица Шантић

Технички уредник:

Мр Ивица Шантић

Издавач:

Српско географско друштво
Студентски трг 3/III, Београд, тел. 011-2184-065

Штампа:

„Форма Б”, Београд, тел. 2777-104

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

91

ЗЕМЉА И ЉУДИ : популарно научни
зборник / уредио Ивица Шантић. – 1951.св.

1- . – Београд (Студентски трг 3/III)

: Српско географско друштво, 1951 –
(Београд : Форма Б). – 20 цм

Годишње

ISSN 0513-9449 = Земља и људи

COBISS.SR – ID = 106309383

С А Д Р Ж А Ј

МЕДАЉА ЈОВАНА ЦВИЈИЋА	7
Др Стеван Станковић	
ОКТОБАР У ЛОЗНИЦИ 2012. ГОДИНЕ	13
Величко Петрушевски	
ЗНАМЕНИТОСТИ ПАЛИЋКОГ ЈЕЗЕРА	17
Маја Милошевић	
БЕЛЕГИШ- ОМИЉЕНА ДЕСТИНАЦИЈА БЕОГРАДСКИХ ВИКЕНДАША И НАУТИЧАРА.....	23
Мр Александар Крајић	
СТАРИ ЗАЈЕЧАР.....	27
Бранка Велојић	
ОСОБЕНОСТИ ТУРИЗМА У ИВАЊИЦИ.....	35
Драгана Јанковић	
ПАРК ПРИРОДЕ ГОЛИЈА	41
Ивана Баковић	
ВАРШАВА	49
Алекса Попадић	
ФИРЕНЦА- БИСЕР ТОСКАНЕ.....	59
Мр Ивица Шантић	
ПОВРАТАК У СОРЕНТО	67
Др Владан Дуцић, Драгана Дуцић	
ГАУДИЈЕВА БАРСЕЛОНА.....	75
Слободан Пејновић	
ХИМАЛАЈИ- РАЗВОЈ И УТИЦАЈ ТУРИЗМА НА БИОДИВЕРЗИТЕТ.....	87
Маријана Савић	

РЕЧ УРЕДНИКА

Поштовани читаоци,

у овом 62. броју, нашег популарно-научног зборника „Земља и људи“, између осталог можете прочитати:

- Ко су били први добитници Медаље Јована Цвијића?
- Зашто октобар месец у Лозници има посебну лепоту и драж?
- Где су одржаване спортске игре које су биле претеча модерних Олимпијских игара?
- Где је првобитно требало да буде лоцирано главно спортско-рекреативно подручје Београда?
- У ком граду у Србији је некада постојао хотел „Лувр“?
- Који град је домаћин манифестације „Нушићијада“?
- На којој планини и после ког догађаја је настало језеро Небеска суза
- Која европска престоница носи епитет „град феникс“?
- Која слика има највећу уметничку вредност у галерији Уфици?
- Ко је дубровачкој песникињи Цвијети Зузорић посветио три сонета и пет мадригала?
- Ко је „највећи Каталонац од свих Каталонаца“?
- Зашто се Хималаји називају „највишим отпадом на свету“?

Уредник

Мр Ивица Шантић

МЕДАЉА ЈОВАНА ЦВИЈИЋА

Српско географско друштво је основано на Благовести, 7. априла 1910. године. Први председник био је Јован Цвијић, који је ту функцију обављао до смрти 1927. године. Био је и остао наш најзначајнији географ широког и обимног научног опуса, који му је донео бројна признања у земљи и иностранству.

На свечаности која је у Београду организована 1935. године поводом обележавања 25. година успешног рада Српског географског друштва, установљена је Медаља Јована Цвијића, као највише признање за допринос науци и настави географије и институционалних активности које доприносе њеном унапређењу и препознавању. Том приликом публикована је Споменница о двадесетпетогодишњици Географског друштва. Књига има 58 страна и драгоцен је извор података за упознавање рада Српског географског друштва. Штампане Споменнице новчано је помогао Велимир Карић, рођак Цвијићевог професора Владимира Карића, писца познате књиге Србија – опис земље, народа и државе публиковане у Београду 1887. године на 940 страна. Репринт издање ове књиге објављено је у Београду 1997. године. Јубилеј Српског географског друштва пригодним чланцима забележили су новинари дневног листа „Политика“.

Први прилог је објављен 3. априла са наднасловом Једна прослава, насловом 25 година Српског географског друштва и поднасловом Установа коју је основао наш велики научник Јован Цвијић. Поред осталог написано је и следеће: „Географско друштво засновало је и своју медаљу за одликовање заслужних радника. Она носи назив Медаља Јована Цвијића, а израдио ју је, за двадесетпетогодишњу прославу, по замисли и скици потпретседника г. Д. Дерока, г. Е. Муановић, сликар-медаљар. Искована је у бронзи, величине 6 сантиметара, у београдској ковници А. Д. Медаља је необично добро успела и својом композицијом и тачношћу Цвијићевог лика у барелефу на њој. Приликом прославе 7. ов. м. друштво њоме одликује 17 највећих светских географа у Француској, Немачкој, Швајцарској, Холандији, Чехословачкој, Пољској, Русији и Америци. У

нашој држави биће одликовано седам државних и других научних установа.“

Други прилог је објављен 8. априла. Има наднаслов Прослава Географског друштва, наслов Признање Географском друштву и његовом оснивачу Јовану Цвијићу и поднаслов Најистакнутији представници стране науке одају признање заслугама Јована Цвијића и друштву које је он основао. На два ступца, по целој висини стране, „Политика“ је, поред осталог објавила и следеће: „Г. др. Милојевић је затим набројао неке од многобројних телеграма и писама које је Географско друштво добило од научника и научних установа из земље (поред других, од професора из Загреба и Љубљане) и из иностранства: Париза, Гренобла, Лиона, Тулуза, Дижона, Марсеља, Лувена, Ђеневе, Берна, Цириха, Бона, Берлина, Минхена, Дрездена, Хајделберга, Рима, Фиренце, Напуља, Солуна, Софије, Прага, Брна, Братиславе, Љвова, Варшаве, Лењинграда и Хелсинкија (Хеленигфоре). Познати страни научници у тим писмима одају признање многобројним и извршним радовима које је Географско друштво извело и објавило и који су га увели у ред најугледнијих географских друштава у Европи.“

По нацрту Драгутина Дерока, тада потпредседника Српског географског друштва, медаљу је израдио сликар Е. Муановић. Медаља је искована у Акционарском друштву Београдска ковница. Медаља Јована Цвијића је кружног облика, обима 18,5 cm, пречника 5,9 cm, дебљине 2 mm. Израђена је од легуре бакарно-златне боје. На лицу Медаље (аверс) је препознативи лик Јована Цвијића из његових зрелих година дат у плитком барелефу. Са горње стране Медаље је ћирилични испис штампаним словима МЕДАЉА ЈОВАНА ЦВИЈИЋА. Испод Цвијићевог портрета је ћирилични потпис писаним словима *Е. Муановић*. На наличју Медаље (ревер) је у плитком барелефу представљен глобус уоквирен кружним исписом штампаним словима на француском језику SOCIÉTÉ DE GEOGRAPHIE BELGRADE. Изнад глобуса је орао раширених крила. Испод тога је испис ћириличним штампаним словима ОСНОВАНО 1910. ГОД. СРПСКО ГЕОГРАФСКО ДРУШТВО. У дну Медаље је испис штампаним словима латинице KOVNICA A. D. BEOGRAD.

Почев од 1935. године, Медаља Јована Цвијића се додељује на основу важећих нормативних аката Српског географског друштва (Статут, Правилник о додељивању признања). Предлози за Медаљу подносе се Извршном одбору Српског географског друштва, а одлуку, већином гласова присутних, на позитиван предлог Извршног одбора,

доноси Скупштина Српског географског друштва, која се, по правилу, организује једном годишње.

Медаља Јована Цвијића додељивана је и додељује се научницима и наставницима из наше земље и иностранства који су дали нарочити допринос развоју наше науке и наставе, постигли опште признате резултате од значаја за унапређење географије и плодносно сарађивали и сарађују са Српским географским друштвом. Медаља Јована Цвијића додељује се и научним, наставним, културним и просветним институцијама које су допринеле унапређењу географије.

Лице (аверс) и наличје (ревер) Медаље Јована Цвијића

Прве Медаље Јована Цвијића уручене су заслужним појединцима (17) и институцијама (7) 1935. године. Сви добитници Медаље Јована Цвијића 1935. године били су из страних земаља, а све награђене институције из Краљевине Југославије. Председник Српског географског друштва те године био је професор Боровоје Ж. Милојевић. Први добитници Медаље Јована Цвијића из Србије били су професор Павле Вујевић и професор Боровоје Ж. Милојевић, одликовани 1960. године. Председник Српског географског друштва те године, по други пут, био је професор Боровоје Ж. Милојевић. Поред медаље добитницима се уручује и одговарајућа диплома са печатом Српског географског друштва и потписима председника и секретара Српског географског друштва.

Медаљу Јована Цвијића од 1935. до 2012. добила су 62 појединца и 13 институција, што је укупно 75. Интересантно је да је

Војногеографском институту Медаља Јована Цвијића додељена три пута.

Добитници Медаље Јована Цвијића су следећи научници, наставници и институције:

Албрехт Пенк, професор емеритус универзитета, Берлин, 1935.,
Алфред Филипсон, професор универзитета, Бон, 1935.,
Лисијен Галоа, професор Сорбоне, Париз, 1935.,
Емануел де Мартон, професор Сорбоне, Париз, 1935.,
Раул Бланшар, професор универзитета, Гренобл, 1935.,
Едуард А. Мартел, председник Географског друштва, Париз, 1935.,
Ајсаја Боумен, директор Географског друштва, Њујорк, 1935.,
Даглас Џонсон, професор Универзитета Колумбија, Њујорк, 1935.,
Карл Естрајх, професор универзитета, Утрехт, 1935.,
Курт Хасерт, професор универзитета, Дрезден, 1935.,
Евгењуш Ромер, професор универзитета, Львов, 1935.,
Вацлав Швамбера, професор универзитета, Праг, 1935.,
Јуриј Шокалски, председник Географског друштва, Лењинград, 1935.,
Жак Ансел, професор Сорбоне, Париз, 1935.,
Жорж Шабо, професор универзитета, Дижон, 1935.,
Виктор Дворски, професор универзитета, Праг, 1935.,
Ото Леман, професор универзитета, Цирих, 1935.,
Артур Гаваци, професор универзитета, Загреб, 1935.,
Андре Аликс, професор универзитета, Лион, 1935.,
Павле Вујевић, професор универзитета, Београд, 1960.,
Боривоје Ж. Милојевић, професор универзитета, Београд, 1960.,
Атанасије Урошевић, професор универзитета, Скопље, 1960.,
Сима Милојевић, професор универзитета, Београд, 1965.,
Милисав Лутовац, професор универзитета, Београд, 1966.,
Бранислав Букуров, професор универзитета, Нови Сад, 1966.,
Светозар Илешич, професор универзитета, Љубљана, 1966.,
Стеван Вујадиновић, средњошколски професор, Београд, 1971.,
Миодраг Рајичић, средњошколски професор, Београд, 1972.,
Душан Дукић, професор универзитета, Београд, 1979.,
Милорад Васовић, професор универзитета, Београд, 1979.,
Михајло Костић, научни саветник, Београд, 1980.,
Владимир Ћурић, професор универзитета, Београд, 1987.,
Стеван М. Станковић, професор универзитета, Београд, 1987.,
Душан Гавриловић, професор универзитета, Београд, 1987.,

Томислав Ракићевић, професор универзитета, Београд, 1987.,
 Јован Илић, професор универзитета, Београд, 1987.,
 Јиржи Костровицки, професор универзитета, Варшава, 1988.,
 Митко Панов, професор универзитета, Скопље, 1988.,
 Радован Недељковић, средњошколски професор, Смедерево, 1988.,
 Милош Зеремски, научни саветник, Београд, 1990.,
 Павле Радусиновић, професор универзитета, Титоград, 1990.,
 Раденко Лазаревић, професор универзитета, Београд, 1990.,
 Милован Радовановић, професор универзитета, Београд, 1992.,
 Небојша Царић, професор универзитета, Нови Сад, 1992.,
 Милош Бјеловитић, професор универзитета, Бања Лука, 1994.,
 Јован Ћирић, професор универзитета, Ниш, 1995.,
 Александар Вељковић, научни саветник, Београд, 1996.,
 Здравко Маријанац, професор универзитета, Бања Лука, 1996.,
 Павле Томић, професор универзитета, Нови Сад, 2001.,
 Живадин Јовичић, професор универзитета, Београд, 2001.,
 Радомир Марковић, професор основне школе, Лозовик, 2001.,
 Драгољуб Милановић, професор универзитета, Ниш, 2004.,
 Јован Динић, професор универзитета, Београд, 2004.,
 Јован Ромелић, професор универзитета, Нови Сад, 2004.,
 Србољуб Стаменковић, професор универзитета, Београд, 2006.,
 Мирко Грчић, професор универзитета, Београд, 2006.,
 Исо Планић, освајач Монт Евереста, Суботица, 2006.,
 Љиљана Гавриловић, професор универзитета, Београд, 2007.,
 Милутин Љешевић, професор универзитета, Београд, 2008.,
 Милена Спасовски, професор универзитета, Београд, 2010.,
 Марина Тодоровић, професор универзитета, Београд, 2010.,
 Рајко Ђато, професор универзитета, Бања Лука, 2011.,
 Земаљски музеј, Сарајево, 1935.,
 Скопско научно друштво, Скопље, 1935.,
 Војногеографски институт, Београд, 1935., 1960. и 1976.,
 Геолошки институт Краљевине Југославије, Београд, 1935.,
 Хидролошко одељење Министарства грађевина, Београд, 1935.,
 Општа државна статистика, Београд, 1935.,
 Одсек за статистику Министарства пољопривреде, Београд, 1935.,
 Географско друштво Француске, Париз, 1971.,
 Географско друштво Словеније, Љубљана, 1972.,
 Географско друштво Совјетског Савеза, Москва, 1976.,
 Одсек за географију ПМФ, Београд, 1976.,

Географски институт „Јован Цвијић“, Београд, 1987.,
Центар за културу „Вук Караџић“, Лозница 2012.

Географски завод, данас Географски факултет Универзитета у Београду и Српско географско друштво, током минулих ратова делили су исту тешку судбину. Доста података о томе оставио нам је Боривоје Ж. Милојевић, вишегодишњи председник Српског географског друштва, професор и настављач Цвијићевих активности после 1927. године. Поред осталог забележио је и следеће: „Октобра 1944. године, напуштајући Београд, војска национал-социјалистичке Немачке учинила је нечувено варварство запаливши нову универзитетску зграду (данас је то зграда Филолошког факултета на чијем је трећем спрату Географски факултет, на Студентском тргу број 3, (прим. С.М.С.). Том приликом, заједно са великим универзитетским институтима – зоолошким, физичким, математичким, географским и другим – пламен је прогутао и сву имовину Географског друштва: магацин издања, библиотеку часописа, збирке фотографија, старих карата, записнике, преписку, новчана документа и намештај. “

Штета Географског друштва службено је процењена на 3.200.000 предратних динара. Интересантно је да је на згаришту уништених објеката, приликом расчишћавања, од целокупне имовине, која је стицана годинама, у пепелу и шуту, пронађено око 50 Медаља Јована Цвијића. Иако потамнеле, исте су до 2007. године додељиване заслужним појединцима и установама. Иза тога исковане су нове медаље идентичне онима из 1935. године.

Др Стеван М. Станковић

ОКТОБАР У ЛОЗНИЦИ 2012. ГОДИНЕ

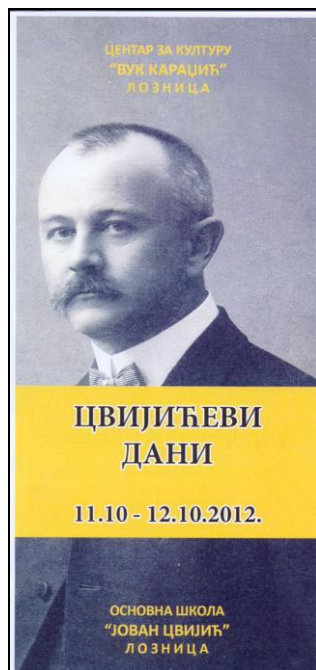
Скоро две деценије октобар месец у Лозници поприма посебну лепоту и драж. Лозничани, и они који у октобру посете Лозницу, имају посебно задовољство и привилегију да дознају и науче нешто ново из живота грандиозног научног дела Јована Цвијића. О Јовану Цвијићу говорили су и писали многи, али прави казивач мисли и речи великог научника је професор Београдског универзитета др Стеван Станковић, председник Српског географског друштва.

Октобра 2012. године сунчани и топли дани били су прави изазов ученика, наставника и поштовалаца личности и дела Јована Цвијића да се широког срца и великог хтења врате великом научнику. Повода је било много. Колектив ОШ „Јован Цвијић“ у Лозници обележава 59. дан школе и убрзано размишља о јубилеју наредне године. Центар за културу „Вук Караџић“ у Лозници пред великим је јубилејом 80 година Вуковог сабора, а географи Републике Србије обележавају 120 година од оснивања Географског завода, претече данашњег Географског факултета у Београду и 147. рођендан Јована Цвијића. Све лепо, радно у ишчекивању славља и јубилеја.

Два октобарска дана ове године остаће у дугом памћењу бројним Лозничанима. Заслуге за то припадају проф. емеритусу др Стевану Станковићу, драгом госту Лознице и Лозничана. И ове године даривао је Лозничане, посебно најмлађе – ученике основних школа. Његово казивање о Јовану Цвијићу било је најлепши дар. Рад, љубав, слобода, борба, стваралаштво, помоћ биле су лајт мотив у казивањима о Јовану Цвијићу.

У четвртак, 11. октобра, у смирај дана, у Галерији „Мина Караџић“ у Вуковом дому културе, Биљана Радичевић, дипломирани географ при Центру за културу „Вук Караџић“, приредила је изложбу „Цвијић и савременици“. Изложбу је отворио и о Јовану Цвијићу и његовим савременицима и сарадницима говорио Стеван Станковић, председник СГД.

Присутни су пропратили и приказ радова ученика ОШ „Вук Караџић“ из Липнице код Лознице „Демографска радионица“. Ученике су припремиле и радионицу водиле Весна Радић и Биљана Радичевић.

Позивница за манифестацију „Цвијићеви дани“

Најлепше тренутке те вечери приредио је професор Станковић. Уз лепо образложење доделио је највеће признање Српског географског друштва „Медаља Јована Цвијића“ Центру за културу „Вук Караџић“ у Лозници. Уз пригодне речи захвалности, Медаљу је примила Дајана Ђедовић, директор Центра за културу „Вук Караџић“ у Лозници.

Признањем за подсећања на дугогодишњи рад бројних стваралаца и руководиоца Центра за културу у Лозници, који су несебично помагали ОШ „Јован Цвијић“ у Лозници, Српско географско друштво настоји да сачува стваралачко дело Јована Цвијића и презентује поштоваоцима, посебно ученицима. Од 1995. године, од Првих сусрета школа Републике Србије са именом Јована Цвијића и

манифестације „Цвијићеви дани“, до 18. сусрета ове године у Бањалуци у Републици Српској, Центар за културу „Вук Караџић“ у Лозници је незаобилазни чинилац као организатор и саветник, у сваком погледу. Сећамо се великих прегалаца, директора Центра за културу у Лозници Милинка Жугића, Слободана Крстића, Зорана Тошића.

Вече је завршено лепом презентацијом књиге „Јадар и Рађевина“ Боривоја Ж. Милојевића, студента и сарадника Јована Цвијића. Књига је из едиције „Корени“ ЈП „Службени гласник“. О књизи и активностима едиције „Корени“ говорио је њен уредник Борисав Челиковић.

У петак, 12. октобра, посебно су били расположени чланови колектива ОШ „Јован Цвијић“ у Лозници. Дан школе, који се 59. пут обележава на Цвијићев рођендан, велика је радост и обавеза. Вишенедељне припреме треба преточити у успешан наступ. Свесни су тога и ученици и наставници. Треба дочекати госте. Међу њима бројне пензионере, представнике СГД, представнике локалне Градске управе, лозничких основних и средњих школа, родитеље.

Овде је и традиција важна. Први наступају ученици. Ту су представници свих разреда. Састав допуњавају ученици-чланови географско-историјске секције. Раније одређени наставници и драги гост проф. др Стеван Станковић, председник СГД. Њихов задатак је обилазак спомен-обележја Јована Цвијића у Лозници и полагање цвећа.

Пред сваким спомен-обележјем, по ранијем договору, ученици полажу цвеће. О спомен-обележјима говори Величко Петрушевски, дугогодишњи професор историје, о Јовану Цвијићу неуморни професор Станковић. Лозничани су се лепо одужили Јовану Цвијићу. У граду су: спомен-плоча на месту куће Цвијићевих родитеља где се родио 12. октобра 1865. године велики научник; споменик Цвијићу у близини Лозничке цркве и школе коју је похађао, данас ОШ „Анта Богићевић“; главна и најлепша улица у Лозници, претворена у шеталиште с његовим је именом; споменик на Цвијићевом тргу око којег су четири средње школе у Лозници доминантан је; у школском дворишту поносне школе са именом великана светског гласа подигнута је биста Јована Цвијића.

Школско двориште, холови школе непосредно пре завршног програма испуњени су ученицима и гостима. Разгледа се изложба ученичких радова: стваралаштва на часовима техничког и информатичког образовања, ликовне културе. Централни сто у учионици резервисан је за рад чланова историјско-географске секције. Ту су Сабрана дела Јована Цвијића, књиге проф. др Стевана Станковића

посвећене Јовану Цвијићу и хронолошки поређане свеске о Јовану Цвијићу.

На свечаној академији Цветана Срећковић, директор школе, након поздрава гостима, говорила је о успесима школе у претходној школској години и задацима у текућој. Најуспешнијим ученицима такмичарима и њиховим наставницима уручене су награде и признања.

Споменик Јовану Цвијићу у Лозници

После обраћања Љубинка Ђокића, члана Градске владе, ученици су извели леп културно-забавни програм. И овај октобар остао је у срцу свих поштоваоца Цвијића и његова дела. Наредни, 18. сусрет школа са именом Јована Цвијића, одржаће се у Бањалуци, главном граду Републике Српске, којем се веома радујемо.

Величко Петрушевски

ЗНАМЕНИТОСТИ ПАЛИЋКОГ ЈЕЗЕРА

На крајњем северу Србије, источно од Суботице, на самој граници са Мађарском, налази се насеље Палић са истоименим излетиштем. Непосредно уз обалу језера постао је омиљено излетиште Суботичана и бројних пролазника, да би се касније развио у прави бисер континенталног туризма.

Језеро Палић је највеће језеро у Бачкој и Војводини. Језеро је дугачко 7 km, а обалска линија достиже дужину од 17 km. Површина језера је 5.6 km². Један део плитког приобалног појаса је под бујном хидрофилном вегетацијом, која повећава испаравање воде и доприноси еутрофизацији језера. Дубина језера нигде не прелази 2.5 m. У пространом али плитком басену је 9.000.000 m³ воде. За време лета температура језерске воде достиже 25°C и тада је веома погодна за купање и друге спортове на води.

Културно богатство Палића одликује се шароликим објектима на којима доминира китњаста сецесија и швајцарски стил градње палићких вила. Цветни детаљи и колорит са мотивима ердељског фолклора створили су препознатљив шарм палићке архитектуре. Грађевине које чине симбол Палића налазе се на северној обали језера у Великом парку који је основан 1840. године, а уређен је по узору на енглеске вртове.

Водоторањ. Први у низу објеката подигнутих 1912. године у стилу сецесије, уједно и симбол Палића, стоји као капија на главном улазу у Велики парк још од када је трамвај спајао град Суботицу са бањом. Некада је представљао и значајан водоводни објекат, али и трамвајску станицу.

Велика тераса. Главно и највеће палићко здање кроз које пролази централна шеталишна стаза, најзначајнији је објекат градитеља Палића с почетка XX века, Деже Јакаба и Марцела Комора. Изграђена је у стилу сецесије. Од 1912. године служила је као кур-салон, место за забаву са вишенаменском балском двораном, посластичарницом, рестораном, продавницама и две велике терасе повијене у благом луку.

Данас представља највећи пословни и конгресни центар на Палићу и Суботици.

Женски шtrand. Архитектонску целину сецесије Комора и Јакаба, на споју обале и језера, краси јединствено купалиште, Женски шtrand. Подигнут је 1909. године по угледу на сојенице, на дрвеним стубовима на води. Једини приступ са копна остварен је малим мостићем, док је низом кабина затворен према обали из разлога што су купачице, за које је искључиво и био намењен, морале бити скривене од знатижељних погледа шетача на обали.

Велика тераса

Музички павиљон. Најмањи објекат специјалне намене, почетком XX века био је место малих променадних концерата којима су музичари доприносили бољем угођају гостију овога монденског летовалишта. Градско веће је тада склопило уговор који налаже да 13 чланова његовог оркестра сваког дана током јуна, јула и августа свира променадну музику.

Спомен чесма. Године 1912. свечано су отворени најзначајнији објекти сецесије на Палићу. Тим поводом откривена је и спомен чесма на обали језера, изграђена у истом стилу, са три женска лика и три натписа: кратким историјатом језера, похвалом ондашњем

градоначелнику Карољу Бироу, и стиховима великог песника Деже Костолањија.

Летња позорница. Изграђена је 1950. године по пројектима инжењера Балтазара Дулића, који је пронашао најакустичнију локацију у срцу Великог парка. Ова позорница изграђена је од необрађеног природног камена потпуно уклопљена у природу па гледаоцима пружа идиличну атмосферу под ведрим небом. Најпознатија манифестација која се одржава овде је Фестивал европског филма.

Женски шtrand

Плаве вазе. Плаве вазе од керамике Жолнаи из Печуја, са ликом водених божанстава биле су намењене бечком Главном парку. У фабрици Жолнаи израдили су више примерака, а две вазе је власник фабрике 1910. године поклонио Палићу у знак захвалности за обилато коришћење његове керамике у изградњи града.

Споменик Лајошу Вермешу. Лајош Вермеш организовао је Палићке игре које су биле претеча модерних Олимпијских игара. Играле су и лети и зими и трајале су од 1880. до 1914. године, када су заувек прекинуте због Првог светског рата.

Пошта. Ово је једна од најлепших вила на Палићу. Рафаел Хартман, индустријалац и угледни грађанин Суботице је 90-тих година XIX века изградио летњиковач са најлепшим и најдекоративнијим дрвеним тремом на Палићу по устаљеним шаблонима, са чипкастом

орнаментом, изведеном у ритмичкој игри стилизованих флоралних и геометријских мотива карактеристичног „швајцарског“ типа.

На Палићу се налази велики број хотела, вила и ресторана који пружају велики број услуга посетиоцима Палићког језера.

Хотел „Парк“ налази се у столетном парку. Хотел је изграђен 1860. године, у стилу класицизма и заштићен је као споменик културе од стране Завода за заштиту споменика. Хотел је категорисан са четири звезде. Хотел у свом саставу има и спа центар и мењачницу.

Хотел „Језеро“ је депанданс хотела „Парк“ и налази се само 50 m од женског штранда, саме обале Палићког језера. Од хотела „Парк“ одвојен је старом Великом терасом која се налази између њих. Изграђен је 1903. године и тада је добио име „Велики хотел“. Хотел има четири звезде. Рецепција је централна и налази се у хотелу „Парк“. Хотел у свом саставу има конференцијску и фитнес салу.

Хотел „Президент“

Хотел „Президент“ налази се на 50 m од обале, недалеко од столетног парка. Категорисан је са четири звезде. Хотел поседује аперитив бар, мењачницу, ресторан, салу за семинаре, малу салу за састанке, базене са ђакузијем. У оквиру хотела налазе се и летња башта, игралиште за децу и паркинг простор.

„Мала Гостиона“ је класични ресторан са четири звезде. Удаљен је свега 50 m од хотела Парк и располаже традицијом дужом од

150 година. Мала Гостиона својим гостима нуди јела српске, мађарске, медитеранске, италијанске и интернационалне кухиње.

„Рибља чарда“ је ресторан на самој обали језера. Објекат је очувао изглед с краја XIX века када је и изграђен. Његове четири звезде сведоче о супериорном квалитету и ексклузивности услуге. Одликују га рустични ентеријер обogaћен антиквитетним предметима и сликама, као и кулинарски специјалитети од рибе и плодова мора и чувена палићка вина.

Брод ресторан на Палићком језеру

Вила „Конен“ која представља вилу суботичког индустријалца Вилима Конена сакривена је међу боровима Великог парка. Пројектовао ју је познати архитекта Ференц Рајхл 1900. године. У овој вили складно су комбиноване сецесија и палићка варијанта швајцарског стила, па тако одише посебном спиритуалношћу и елеганцијом.

Вила „Лујза“ је подигнута 1892. године у оквиру спортског комплекса Лајоша Вермеша, истакнутог спортисте и оснивача Палићке олимпијаде 1880. године. Вила је изграђена у швајцарском стилу, са обилатом употребом дрвета и цреповима од чувене Жолнаи керамике.

Хотел располаже са 7 луксузних апартмана високог комфора који се састоје од дневног боравка, спаваће собе и купатила.

Викенд насеље. Ово необично насеље на Палићу, већ 15 година зараста у шибље и полако пада у заборав. Како време пролази, оно изгледа све чудније. Готово све суботичке фирме некада су имале своја одмаралишта на овом делу палићке обале, а међу Суботичанима било је питање престижа имати кућицу уз језеро. Били су то углавном једноставни објекти, често од привремених материјала, али нудили су смештај и храну, па је у данима викенда било живо и прометно. Како је транзиција нагрисала индустријско ткиво града, тако су прво страдали ови периферни огранци фабрика. Сада су ови објекти руине које нико не користи, иако леже тик уз пешчану плажу.

Туристима се на Палићу пружа могућност за активан одмор. Поред купања и сунчања, они могу користити бројне тениске терене, игралишта за фудбал, одбојку, кошарку, рукомет, трим и џогинг стазу, возити бицикл. Ту је затим чувена бачка и мађарска кухиња, тамбураши и рибље чарде, вечера на обали језера у „Малој гостиони“, једрење на језеру, излети до Суботице и Сегедина. Садржај обогаћују и разна спортска такмичења, док је главни културни догађај који привлачи оргоман број гостију само за ту прилику несумњиво филмски фестивал, који се одржава током јула месеца. Према пројекту републичке владе, Палић би требало да се за коју годину претвори у модерно летовалиште са бројним спортским теренима, комфорним смештајем, али и са обновљеним функцијама бањског лечилишта.

Маја Милошевић

БЕЛЕГИШ – ОМИЉЕНА ДЕСТИНАЦИЈА БЕОГРАДСКИХ ВИКЕНДАША И НАУТИЧАРА

Белегиш је сремско, подунавско, ратарско сеооско насеље. Налази се на лесној заравни на око 100 m надморске висине. Пружа се у источном делу општине Стара Пазова на 1199. речном километру Дунава. Од центра Београда је удаљен око четрдесет километара. Према географским координатама, село се налази на 45° 01' 11" Nφ и на 20° 20' 05" Eλ. Насеље се развило са обе стране асфалтног подунавског пута који повезује Београд (Батајницу) и Стари Сланкамен, односно Стару Пазову, Старе Бановце, Белегиш и Сурдук. Ова друмска саобраћајница је у римско доба чинила северни наставак „војног пута“ (Via militaris), а повезивала је утврђења Taurunum (Земун), Burgenae (Нове Бановце), Rittium (Сурдук), Acuminicium (Стари Сланкамен), Cuscum (Петроварадин) и др.

Атар Белегиша се на северу граничи са атаром Сурдука, на југу са атаром Старих Бановаца а на западу са новокарловачким атаром (општином Инђија). Источну природну границу чини река Дунав која га разграничава од београдског, односно палилулског атара. Овако ограничен, атар Белегиша захвата површину од 43,69 km².

Геоморфолошке карактеристике атара Белегиша огледају се у присуству речног корита Дунава и потока Будовара, инудационе и алувијалне равни Дунава, лесног одсека са припадајућим микрооблицима рељефа типа сурдука и лесне заравни са припадајућим микрооблицима рељефа типа лесних утолеглица. Према визуелном приступу, у стратиграфском пресеку лесног одсека код овог насеља се може издвојити једна смеђа зона. Она према југу тоне, тако да се код баре Петрињци налази у нивоу алувијалне равни. Према северу повећава своју висину, тако да се изнад речног корита код Сурдука појављује и друга, да би их код Сланкамена било укупно шест.

У Белегишу најмаркантнију хидрографску појаву представља река Дунав чије се корито налази у непосредној близини, испод лесног одсека релативне висине око 20 m. Ова висинска разлика белегишанима омогућава простран поглед на Дунав и његове аде и спрудове. Према

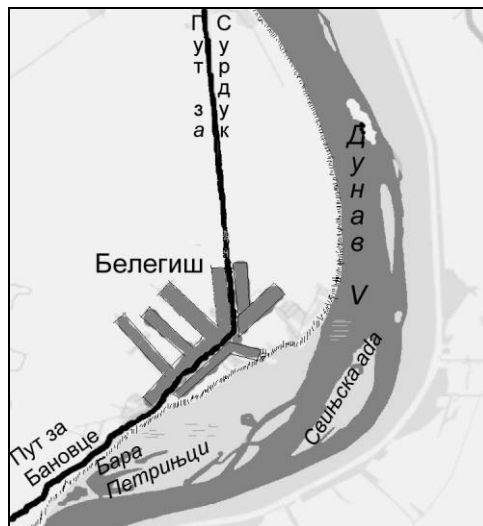
риту који се пружа дуж леве обале Дунава од Сланкамена до Београда, закључује се да је главни правац тока ове реке био северозапад-југоисток. Међутим, изградњом каменог насипа, „заграда“ и „напера“ на банатској страни, почетком друге половине XX века, Дунав је преусмерен на сремску лесну зараван, те у овом делу тока, на десној обали, осим код Белегиша, не постоји алувијална равна као ни стараче и мртваје. Код Белегиша се завршава један огранак Фрушке горе и лесни одсек из правца северозапад-југоисток повија у правац североисток-југозапад, те се након десет километара враћа на главни правац (северозапад-југоисток). То је на овом месту (на око 1200.-1201. р. km) условило да се Дунав нагло шири (са око 600 m на око 900 m), те губи транспортну способност. Губитком брзине и транспортне моћи он између 1194. и 1200. р. km образује барски систем, међу којима је највећа бара Петрињци. Такође на потезу од 1196. до 1204. р. km егзистира седам ада од којих је највеће „Свињско острво“ које се пружа између 1197. и 1200. р. km.

Порекло имена села, према усменом тумачењу мештана, потиче од мађарског властелина који се звао Бела Киш. Како се он бавио риболовом и трговином, био је близак са народом. Након његове смрти име простора на коме се налази ово село трпи мање измене. Наиме, и даље се назива по овом властелину али услед бржег и лакшег изговора била су нужна извесна лингвистичка прилагођавања. Тако је дошло до замене самогласника „А“ у „Е“ и сугласника „К“ у „Г“, те до повезивања имена и презимена.

Најстарији писани траг насеља Белегиш налази се у Крушевском поменику из 1455. године, док је извесно да је континуирано насељено тек од 1720. године када већину становника чине Срби. Сматра се да је до тада малобројно становништво, десетковано у честим сукобима између Аустријанаца и Турака, живело од риболова, у кућама укопаним у брег (земунце). Преузимањем власти од стране Аустрије, почетком XVIII века, куће се граде по устаљеним архитектонским прописима (од набоја), те село поприма збијену, ушорену физиономију. Данас Белегиш остварује осим пољопривредне, још и занатске, индустријске, трговинске, просветне, здравствене, културне и угоститељске функције.

У Белегишу живи 2875 становника у 1433 кућа. Урбани део насеља захвата површину од 3,1 km². Изградњом викенд зоне између Белегиша и Старих Бановаца ова два насеља су се спојила. Тако да данас Белегиш, Стари Бановци, Бановци-Дунав и Нови Бановци представљају једну урбану целину (површине од око 84,34 km²) у којој

током целе године живи 18.332 становника. Међутим, број непријављених становника, лица са привременим и периодичним боравком је велики, тако да популација ове области одавно прелази цифру од 30.000.

Положај насеља Белегиш

Урбану експанзију овог подручја предвидео је некадашњи градоначелник Београда Бранко Пешић. Он се залагао да подунавски предео од Земуна до Белегиша буде спортско-рекреативно подручје Београда. То је подразумевало да главни рекреативно-купалишни и туристичко-наутички центар буде лоциран у Белегишу. Током времена, од овог пројекта се одустало а београдски спортско-рекреативни центар постало је подручје Аде Циганлије. Међутим, како је споменути предео преоптерећен посетиоцима, ток Дунава у сектору атара насеља Белегиш представља прави излетнички „елдorado“. Аква лавиринт, који чине острва и рукавци Дунава, белегишко ловиште, те њихова близина Београду, условили су да бројни београдски наутичари сврставају ово подручје у изузетно примамљиву туристичку локацију. Због тога, неки од њих у својим бродовима овде проводе и до четири месеца годишње. Такође, велики број београдских посетилаца на самој обали Дунава подиже викендице. Тако је тако на око 1201. p. km никао белегишки

засеок. На атрактивност овог предела указује и чињеница да је светски признати редитељ Емир Кустурица изабрао белегишко подунавље за снимање свог филма „Црна мачка, бели мачор“.

За диверзитет овог предела значајна је и Бара Петрињци. Она се пружа при високим водама Дунава од 1194. до 1196. р. km и простире се у југоисточном делу белегишког атара. Захвата и малу површину североисточног дела атара Стари Бановаци. Представља станиште многим барским птицама (дивљим паткама, пловкама, галебовима, чапљама, лабудовима, гњурицама и др.) те је изузетно значајна за биодиверзитет овог краја. Међутим, у последње време њен геодиверзитет је драстично нарушен. То је последица изградње шљункаре која ју је својим насипом преполовила, те циркулацију воде у њој практично зауставила. То има за последицу њено интензивно засипање и сасушивање. Такође, велики проблем за развој биодиверзитета приобалног предела Белегиша представља садашњи модел управљања овим пределом. По њему, ово барско земљиште се користи за узгој брзорастуће канадске тополе. Њен узгој довео је до уништавања емдемских шумских врста храста које су обиловале плодовима (жиром), којима су се храниле многобројне дивље и домаће животиње. На тај начин дошло је до измене екосистема. Сеча ових стабала сваких двадесетак година додатно, изнова девастира предео.

Услед бројних туристичких вредности, геодиверзитет Дунава на сектору предела Белегиша требало би сачувати и развијати као једну природну оазу коју окружују пољопривредне и урбане површине. То би се могло постићи пренаменом наведеног предела у један специјални резерват природе. Препоручује се да овај специјални резерват природе обухвата приобални део Срема и Баната од 1194. до 1203. речног километра Дунава. Тако дефинисан простор захватао би површину од око 10 km². Такође, било би препоручљиво да се површине ада и баре Петрињци са непосредним околним простором штите највишим могућим степеном, који подразумева забрану било каквих активности осим туристичких. Само на овакав начин би се постигло заустављање даље девастације назначеног предела.

Мр Александар Крајић

СТАРИ ЗАЈЕЧАР

Време првог насељавања и постанка Зајечара не може се тачно одредити. Највероватније потиче с краја 17. века или, најкасније, са почетком 18. века. Забележено је да је у време турске владавине (1784. г) имао „150 хришћанских кућа и 1 турски хан“. Куће су у то време биле ниске, углавном сламом покривене, неке ограђене неке не ограђене, док правих улица није било. Ослобођењем Тимочке крајине од Турака 1833. године, град је постао административно средиште, а са развитком занатства и трговине, због повољног географског положаја, развио се у привредни центар читавог подручја, прерастајући постепено у градско насеље. Тако се 1834. године у њему оснива Нахијски суд, исте године подиже се катедрална црква, успоставља споредна поштанска станица, настају први дућани. Стара калдрма замењена је новом па је тако Зајечар почео да се разликује од сеоских насеља. Током читаве друге половине 19. века куће у њему су биле ниске, углавном од слабог материјала и једноспратне, а почетком 20. века почињу да се истичу зграда Начелства, Општински дом, кафана „Европа“ (касније банка „Рајковића и Стајковић), стара Гимназија. Све до после Првог светског рата варош се снабдевала водом из незиданих бунара, а у периоду између 1920. и 1923. године настају и први артершки бунари (јавне чесме). За разлику од „најбезначајнијег“ српског места (1836. г) Зајечар 1897. године постаје „најбогатија варош у Краљевини Србији“ са око „1.250 прилично лепих кућа и 7.000 становника“. Последњих година 19. века на тадашњој зајечарској Великој пијаци више није било ни једне старе куће. Зајечар постаје индустријски центар читавог краја, а старе кућице и брвнаре уступају место „многим модерним зградама, често палатама“. У време Другог светског рата територија града се простирала у следећим границама: према северозападу до кафане „Два брата“ и Чупићеве улице, са западне стране до данашњег Интерната, на југу до железничке пруге испод Краљевице, на истоку до данашњег „Хигијенског завода“, а на северу до железничке станице. Након Другог светског рата (а посебно у периоду од 1960. године) на периферији

Зајечара настају стамбена насеља „Влачић“, „Кључ“, „Подлив“ и „Котлујевац“.

Панорама Зајечара у периоду између два светска рата

Зајечарски хотели

Пред крај 19. и почетком 20. века угоститељство у Србији доживљава крупне промене у својој функцији. У првој половини века биле су механе које су пружале услуге путницима и месном становништву. У том периоду имамо поделу објеката на: хотеле – гостионице, кафане и механе. У Зајечару је 1896. године регистровано 30 угоститељских радњи, а почетком 20. века и први хотели – гостионице „Задруга“, „Таково“, „Српски краљ“ и „Темељковић“. Они су пружали услуге смештаја на начин који одговара градовима. Било је механа чија се сала увече претварала у спаваоницу где се спавало на аурама простртим по поду. По Закону о радњама из 1931. године угоститељство је имало 9 врста објеката: хотеле, ресторане, свратишта или коначишта, кафане, гостионице, пансионе, бифеа, народне кухиње и крчме (механе). У Зајечару је тада био хотел „Задруга“ (налазио се на месту данашње Робне куће „Београд“), власништво банке „Зајечарска задруга“, чије су се просторије (са целокупним инвентаром) лицитацијом издавале зајечарским угоститељима на период од три године. Осим „Задруге“ било је још неколико објеката који су носили

назив „хотел“ иако нису били регистровани у ту категорију (већ као свратишта). Међу њима је био најпознатији хотел „Лувр“ чији је власник била Трговачка банка „Лувр“ и давала га у закуп. Хотел је надзидан после 1935. године (раније је била само гостионица) и имао је 15 соба (углавном једнокреветних) са текућом водом и спратним купатилима. Хотел „Тацко“ зидан је око 1925. године. Имао је 10 соба са укупно 20 лежаја (са издавањем соба престао је око 1930. године). По неколико соба имали су хотели „Солун“, „Палас“, „Крајина“, „Темељковић“, крчма „Развод брака“, хотел (крчма) „Македонија“ и хотел (крчма) „Два брата“.

После Другог светског рата дошло је до обједињавања приватних угоститељских радњи у Зајечару и формирања Градског угоститељског предузећа „Србија“. У исто време постојало је и старо предузеће „Задруга“. Године 1962. извршена је њихова интеграција у јединствено предузеће које је пословало под називом „Задруга“, све до изградње новог хотела и промене имена (1973. године) у Угоститељско предузеће „Србија“. Године 1962. адаптирана је и дограђена зграда друштвених организација (данашња зграда Тимочке телевизије) и у саставу предузећа „Задруга“ отворен хотел „Путник“, који је као депанданс хотела „Србија“ радио до последње деценије 20. века. Зграда хотела „Задруга“ порушена је 1971. године ради изградње робне куће „Београд“. У исто време изграђен је нови хотел („Србија“) који и данас постоји.

Почети туризма у Зајечару

Географски положај Зајечара је условљавао да се учесници екскурзија задржавају у њему. Крајем 19. века из града почињу да се организују путовања и излети са туристичким мотивима. Дана 6. јула 1891. године организован је из Београда специјални воз за изложбу која се одржавала у „Златном Прагу“ и на којој је приказан укупан развој Чехословачке. У Зајечару је пријаве за овај пут примао и обавештења давао апотекар Фрања Вавричек. У августу исте године Стрељачка дружина је приредила излет са око 100 учесника на којем су сви учесници гађали у мету. У децембру исте године ђачка дружина зајечарске гимназије „Напредак“ одржала је књижевно вече у „Великој кафани“. Ученик VIII разреда Влада Петковић говорио је „о користи путовања“. У првој деценији 20. века већи број излета организовала је Зајечарска трговачка омладина. Излети су били организовани на Бели

брег, Вршку чуку, у Брестовачку бању, дводневни излет у Злот и вишедневни излет са врањанском трговачком омладином у Солун и Свету Гору.

После Првог светског рата путовањима је почела да се посвећује већа пажња. У листу „Тимочка Крајина“ из 1924. године записана је вест: *„Зајечар је постао привлачна тачка за екскурзисте из целе наше велике Краљевине. Чујемо да нам у току априла долазе ученици Више Трговачке школе из Сомбора, Феријални савез у Сомбору и Виша Гимназија из Новог Врбаса. Нас ово радује, јер све то показује да је Зајечар својим напретком заслужио ову пажњу. По свој прилици имаћемо у току априла и госте Енглеze, њих око 35“.*

Оцењујући да туризам може позитивно деловати на привредни живот у земљи и на економске односе са иностранством влада Милана Стојадиновића донела је 1936. године Уредбу за унапређење туризма. На основу ове Уредбе министар трговине и индустрије прогласио је и Зајечар за туристичко место.

Велика пијаца у Зајечару

Крајем 19. и почетком 20. века Велика пијаца у Зајечару налазила се у средини вароши, на месту данашњег Трга ослобођења („Сквера“). Мала пијаца налазила у делу вароши који је био познат по кафани „Два брата“. На Велику пијацу је долазило да купи и прода своје производе становништво из насеља читавог данашњег Зајечарског (тада Црногачког) округа. Што је Зајечар постајао већи по броју становника (и што су путеви били бољи) пијаца је имала све већи значај. Око 1890. године процењивало се да се на овој пијаци прода око 4.000 крупне стоке годишње. Пијачним даном (субота) просечно се тада продавало око 4.600 kg пшеничног брашна, 21.800 kg кукуруза и 24.900 kg пшенице. Осим пшенице и кукуруза на пијаци се продавало и креч, сирће, вино, овас, раж, јабуке, ораси, ракија, коже, катран и други производи. Када је била сезона јагањаца дешавало се да се на пијаци нађе 1.000 до 2.000 оваца са јагањцима. Добра овца са јагњетом плаћала се 12 до 13 динара, пшеница 11 динара за 100 kg, пшенично брашно 12 динара, кукуруз 7, сир 36, а пасуљ 15 динара. Поред тога што је пијаца служила људима за куповину и продају производа, она је зајечарској општини доносила знатне приходе. Када је 1890. године намештена тачна вага (на месту данашње Зелене пијаце) општински приход се од 2.000 повећао на 6.000 динара годишње. Како се на Великој пијаци

окупљао велики број људи, тако је почетком 20. века ту направљена и прва јавна чесма у Зајечару и отворена кафана (1903. године) „Европа“.

Велика пијаца (данашњи Сквер) у Зајечару око 1930. године

Чесма на Скверу

Чесма на Тргу ослобођења (чесма на Скверу) је настарија у Зајечару. Изграђена је крајем 19. века и више пута је премештана. Почетком 20. века налазила се приближно на истом месту као и данашња. Од 1927/28. до 1960. године налазила се испред данашњег Општинског суда, када је на њеном месту постављена фонтана „Мајка и дете“. Крајем 19. века вода је до центра Зајечара (тада Велике пијаце, а данас Трга ослобођења) и до ове чесме довођена са Краљевице. Почетком 20. века за ову чесму је ископан и први артершки бунар у Зајечару. Године 1994. направљена је копија старе чесме и постављена у центру Зајечара (на Скверу). На чесми су уклесане године – 1833. када је Тимочка крајина припојена Србији, 1876. година Првог српско-турског рата, 1878. када је проглашена независност Кнежевине Србије, 1885. година српско-бугарског рата и 1994. када је подигнута нова чесма. Чесма је прикључена на градски водовод, дубина јој је 250 m, а

температура воде првих година при изградњи (1995. године) била је 17⁰ С. Године 2004. имала је проток од 0,25 l/s и температуру воде од 13⁰ С.

Најстарија заветина у Зајечару

Заветина посвећена Светом Вазнесењу (Спасовдан) је најстарија заветина у зајечарском атару. Заветину је још под Турцима (1831. године) обновио Сима Николић, тадашњи обор-кнез Црне Реке, подигавши на том месту камени крст. У току Првог светског рата (у периоду између 1915. и 1918. године) бугарски окупатори су стару заветину и крст уништили. Исту заветину је 1923. године обновио Најдан Јовановић, зајечарски трговац, и подигао камени крст који и данас постоји.

Споменик на Тргу ослобођења

Спомен обележје погинулим у ратовима за ослобођење и уједињење 1912-1918. године подигнуто је на некадашњој Великој пијаци (данашњем Тргу ослобођења) у Зајечару 1929. године. Споменик је рад вајара Франа Менгела Динчића и представља ратнике у борби. На свим странама споменика (у лаворовим венцима) исписана су места борби у Балканским ратовима 1912-1913. и Првом светском рату 1914-1918. године. На врху су представе три српска ратника. Споменик је откривен првих дана јуна 1929. године, пред око 10.000 људи. После Другог светског рата Бугари су се побунили зато што су ратници на споменику окренути према њима, па је од 1946. до 1948. године постоље било без војника. Године 1948. спомен обележју је враћен првобитни изглед.

Споменик стрељаним учесницима Тимочке буне

На Краљевици (узвишењу изнад Зајечара) откривен је 1940. године споменик стрељаним учесницима Тимочке буне из 1883. године (познатији као споменик Љуби Дидићу). Дело је чувеног југословенског вајара Антуна Аугустинчића. Цела композиција споменика је полупречника 7 m, висине 2,90 m, док је сама фигура висока 2,40 метара. У позадини фигуре на белом мермеру исписана су имена 20 учесника буне који су стрељани на Краљевици. Тимочка буна је била у ствари, широки народни покрет за заштиту својих права, а уперена

против тадашње власти. Повод буне је било одузимање оружја од народа. Буна је почела 2. новембра 1883. године у Кривом виру, а затим је обухватила више околних насеља. Побуњеници су врло брзо заузели Бољевац, Сокобању, Књажевац и Зајечар. За врло кратко време буна је угушена и пред зајечарски суд изведено 809 лица. Од укупног броја осуђеника 94 је осуђено на смрт, од којих је 20 стрељано под Краљевицом. Љуба Дидић је био један од стрељаних учесника Тимочке буне.

Рајковићева палата

Рајковићева палата је назив за стамбену зграду породице Рајковић која је изграђена у центру града од 1926. до 1928. године. Како је у то време то била прва вишеспратница у граду, имала је изглед праве палате. Власник објекта је био Стеван Рајковић, најбогатији зајечарац пре Првог светског рата. Стеван је пред рат, 1914. године у Зајечару изградио објекте за велики и модеран аутоматски млин у близини железничке станице (у делу тих објеката данас су погони старе Фабрике порцелана). Рат га је омео да објекте заврши и инсталира машине. По завршетку рата наставио је са радовима, удружио се са Николом Стајковићем и завршио млин 1924. године.

Разгледница са мотивима из Зајечара настала око 1930. године

Рајковић и Стајковић су 1926. године у Зајечару основали и банку (Генерална банка Рајковић и Стајковић А.Д.). За потребе банке на Великој пијаци (данас Трг ослобођења) купили су зграду некадашње кафане „Европа“. Исте године Стеван Рајковић је почео и градњу своје стамбене вишеспратнице („палате“) прекопута своје банке. Ортаклук Рајковић и Стајковић је завршио на суду 1931. године, а званично престао 1938. године. После смрти Стевана Рајковића спор пред окружним судом у Зајечару водили су 1947. године његова жена Наталија и синовац Никола Рајковић. У међувремену већи део имовине породице Рајковић је национализован укључујући и саму „палату“ и млин.

Радул-бегов конак

Радул-бегов конак је грађевина из турског периода која потиче из средине 18. века. Након повлачења Турака 1833. године конак је откупио трговац из Грљана, Радул Глигоријевић, касније познатији под надимком Радул-бег, по коме се данас и зове овај објекат. Горњи део конака је дуго коришћен као стамбени објекат, док је доњи део служио као хан и за занатске радње. Последњи власници конака били су Миленко и Миленија Радуловић, потомци Радула Глигоријевића, који су га поклонили Зајечарској општини. Пошто су локали исељени, објекат је додељен Народном музеју у Зајечару. Средином 20. века постојала је опасност да се конак уруши, па је 1955. године Завод за заштиту споменика културе Србије донео одлуку да се конак стави под заштиту државе. Године 1976. завршена је реконструкција објекта. Адаптиран је за потребе музејских поставки и културних дешавања (у доњем делу) и сталну поставку о старом Зајечару (у горњем делу).

Бранка Велојић

ОСОБЕНОСТИ ТУРИЗМА У ИВАЊИЦИ

Општина Ивањица се налази у југозападном делу централне Србије. У регионално-географском погледу припада Моравичком крају или Моравичком Старом Влаху. У питању је планински простор Голије, Јавора и Мучња, рашчлањен серијом површи и дубоким и клисурастим долинама Моравице и Студенице. У долини реке Моравице смештен је подпланински град Ивањица са око 15 000 становника. Стара Ивањица, мало друмско насеље од неколико кућа брвнара и плетара под сламом, данас са природним и антропогеним вредностима представља атрактивно место за посетиоце.

Географски посматрано, Ивањички крај у односу на територију средишње Србије као и на целокупан простор земље, има изражен периферан положај. Туристички положај је донекле неповољнији од неких конкурентских дестинација због просторне дислоцираности од главних туристичких праваца у нашој земљи. То није била препрека за туристе жељне одмора у аутентичној србијанској вароши, окруженој планинским простором са минимално измењеном животном средином. Први туристи долазили су у Ивањицу тридесетих година XX века. Природни и климатски услови пружили су могућност да се Ивањица давне 1938. године почне организовано бавити туризмом. Прво туристичко место је Прилички Кисељак, тадашња бања недалеко од села Прилике, на 10 km од Ивањице. Прилички Кисељак је у то време имао три извора минералне воде различите јачине, виле за смештај посетилаца и неколико угоститељских објеката. Први туристи који су долазили у Ивањицу и моравичка села били су из Бачке, тачније из места Српска Моравица и Ковиљ. То су насеља која су основали досељеници са Голије, Јавора и Мучња почетком XVIII века. Након Другог светског рата туризам у Ивањици се све брже развија, да би почетком осамдесетих година XX века, у селима ивањичког краја почео да се развија сеоски туризам. Популарности Ивањице допринела је и манифестација Нушићијада која се одржавала седамдесетих година.

Ивањичка села су зачетници сеоског туризма у Србији. Идеја да младићи и девојке позову у госте своје пријатеље и познанике и да им

понуде добру храну, чист ваздух, лепо намештену собу и пријатну атмосферу, родила се 1972. године у селу Девићи. Временом, подстакнут од стране туристичких друштава, туризам на селу је добио масовнији карактер. У првој години Девићи су угостили четрдесетак гостију. Број гостију је растао из године у годину. Већ 1974. године било је око 50 гостију, а 1975. године преко 800 гостију у зимској и летњој сезони. Ракорд је постигнут 1976. године када је остварено 9 000 ноћења, у тридесетак домаћинстава која су располагала са 180 лежаја. Друго ивањичко село које се определило за рурални туризам је Маће. Први туристи у ово село дошли су у лето 1975. године. Прва искуства су дала замаха и другим селима ивањичке општине да се укључе у ову врсту туризма. После Девића и Маћа, туристима врата отварају и домаћини из Катића и Међуречја.

Панорама Ивањице

Природне одлике и туристички потенцијали Ивањице и околине су бројни и разноврсни. У питању је планински простор међу којима доминира Голија, са највишим врхом Јанковим каменом од 1833 m. Голија је највиша планина међу старовлашким планинама. Истиче се лепотом и једна је од шумом најбогатијих планина у Србији. Поред изузетно очуване животне средине, Голију карактерише богатство биљног и животињског света. Због присуства 95 врста птица Голија је важан планински орнитолошки европски центар. Као што сваки крај

има свој симбол и своје обележје, за Голију се може рећи да је царство планинског јавора, који овде гради најлепше и најочуваније лишћарске и лишћарско-четинарске шуме. Да је Голија непоновљиви природни амбијент говори и то да је од стране MAB/UNESCO комитета проглашена за Специјални резерват биосфере Голија-Студеница.

По својим природним карактеристикама, очуваном природом, боровом шумом, чистим ваздухом и бистром водом планина Јавор не заостаје много иза Голије. Посебан туристички мотив овог краја је повољна клима. Јавор је и историјска планина са бројним споменицима из периода Јаворског рата. Интересантан туристички мотив је и Хаџи-Проданова пећина, археолошко палеолитско налазиште и споменик природе.

Ивањички крај је богат водом. Истиче се велики број река, речица и планинских потока. Бистре, чисте и брзе планинске реке Моравица, Ношница и Студеница са својим притокама вијугају низ моравичке планине и стварају низ уских и стрмих клисура. Водотоци изнад 500 m надморске висине су бистре реке салмонидног типа погодне за спортски риболов. Посебно обележје и вредност су бројни извори бистре, планинске воде, као и извори минералне воде. Најпознатији извор минералне воде је Прилички Кисељак. Извор је смештен на падинама планине Мучањ, на надморској висини од 500 m. Изгледа да су минерални извори Приличког Кисељака били познати Илирима и Римљанима. Међутим, за време Турака овај извор је био заборављен. Чобани су га поново открили четрдесетих година XIX века. Потом се приличка вода прочула по квалитету, па су неки ивањичани, шездесетих година, приступили изградњи насеља и експлоатацији минералне воде. Вода је погодна за лечење обољења органа за варење, анемије, опште телесне исцрпљености, катара желуца и обољења жучних путева. Некада је Прилички Кисељак био познат широм земље као бања у коју су посетиоци радо долазили али данас је бања запуштена. Воду која је флаширана и продавана данас користи само локално становништво. Извор, као значајан балнеолошки потенцијал, чека на уређење и афирмацију у оквирима бањско-лечилишног и здравственог туризма.

Општина Ивањица се убраја у брдско-планински тип, чије су климатске карактеристике детерминисане надморском висином, облицима рељефа, као и заступљеношћу већих шумских комплекса. Простор Ивањице има углавном планинску климу. Једино у долини Моравице је умереноконтинентална клима која се одликује умерено топлим летима и умерено хладним зимама. На основу дугогодишњих

испитивања утицаја поднебља на здравље људи и после исцрпног елабората, уследила је 26. јануара 2000. године уредба Владе Републике Србије о проглашењу Ивањице за прву ваздушну бању у нашој земљи. Основни лековити фактор у бањи Ивањици је ваздух, односно скуп карактеристичних климатских фактора. Глобално гледано Ивањица има погодне климатске услове за развитак туризма. Одсуство магле, велики број сунчаних дана и чист ваздух су параметри који су високо цењени на туристичком тржишту, и који су Ивањици донели епитет ваздушне бање.

Поред изванредних природних погодности Ивањицу карактерише богато културно наслеђе. Оно што Ивањицу чини јединственом је стара чаршија, садашње градско језгро, која чува сећање на староградски дух варошице коју је 1833. године основао кнез Милош Обреновић. Стара чаршија у Ивањици проглашена је 1987. године за просторно-историјску целину од великог значаја. Амбијентална вредност старе чаршије је у њеном аутентичном изгледу са почетка XIX века, као и у архитектонско-историјским вредностима појединих објеката. После великог пожара 1846. године Ивањица се плански изградила. Подизала се као трговачки центар са дућанима и занатским радњама. Била је то једна од ретких вароши брдско-планинског простора са блоковима кућа правилног облика, правим улицама и кућама на спрат. Ивањица је сачувала изворне вредности старе чаршије и чаршијског духа па се у главној улици негује традиција градског корзоа. У центру града смештени су објекти од велике историјске вредности. Јеремића кућа је најстарија сачувана зграда у Ивањици, а Кушића хан је један од најстаријих споменика сеоског неимарства у Моравичком крају и први репрезентативни угоститељски објекат. Камени мост, који се налази у центру града, је визуелни симбол Ивањице и највећи једнолучни мост на Балкану. Заштићен је као културно добро од изузетног значаја. Туристичку понуду обогађује и хидроцентрала подигнута 1911. године, када је место имало само две стотине кућа. То је била пета хидроцентрала у Србији, која још и данас производи струју осветљавајући градски парк. Недавно је претворена у музеј.

Од споменика културе у Ивањичком крају велики значај имају манастири, цркве и неколико других градитељских објеката. Манастир Ковиле је један од најстаријих споменика културе у ивањичком крају. Ова средњовековна грађевина са делимично очуваним фрескама потиче са краја XII и почетка XIII века. Данас се ту налазе две цркве под истим кровом скривене испод стена. Манастир Придворица је један од

најзначајнијих средњовековних споменика у целом моравичком крају. Верује се да је цркву подигао неко од Немањиних дворјана, отприлике у време градње Студенице. Бројни други културно-историјски споменици сведоче о историји овог краја и датирају из различитих епоха. Неки од њих су Римски мост, Црква Лазарица, у којој се по предању налази гроб Бошка Југовића, Споменик револуције, као највећи мозаик на отвореном простору у нашој земљи, споменик Мајору Илићу и др.

Када је реч о културним мотивима не смеју се изоставити ни манифестације којима се негује традиција овог краја. Оне се одржавају током читаве године и усмерене су на очување локалних вредности. Неке од најзначајнијих су: Фестивал изворне српске песме, Смотра изворног ставаралаштва, Звуци Голије, Јавора и Мучња, Јаворски сабор двојничара и старих музичких инструмената. Нушићијада је манифестација која у Ивањици привлачи највећу пажњу по садржајима које нуди и духу који промовише. Враћена је на културну сцену после четири деценије, као фестивал који представља својеврсни омаж комедиографу Браниславу Нушићу, у чијим делима се чуло за Ивањицу.

Природне и антропогене туристичке вредности Ивањице и околине омогућавају развој разноврсних видова туризма. Одређени видови туризма су већ увелико афирмисани. Оно по чему се Ивањица препознаје јесте сеоски и здравствени туризам. Туризам на селу брижљиво се негује у ивањичкој општини, ослањајући се на пределе божанске лепоте и људе оплемењене народним духом. Данас се сеоским туризмом баве домаћинства у селима: Девихи, Кушићи, Катићи, Маће, Лиса, Међуречје. У скорије време у сеоски туризам су се укључила и села Беле Воде и Куманица. До сада је пријављено 40 домаћинстава регистрованих за бављење сеоским туризмом, који располажу са 200 лежаја. Већина домаћинстава је прве категорије. Сеоска домаћинства гостинске собе опремају у складу са традицијом свога краја, по специфичном осећају за лепо. Традиција и савременост су спојени на јединствен начин и прилагођени потребана савременог туристе. Сваке године бележи се све већа посећеност, што указује на то да је ово вид туризма који општини Ивањици може донети високу позицију на туристичкој мапи Србије. Сеоски туризам може послужити као портал за оживљавање традиције и народног духа овог краја омогућивши да на селу остане да живи оно што је вредно.

Смештена на обронцима Голије, Јавора и Мучња, Ивањица са околином пружа сјајне могућности за развој здравственог туризма. Дугогодишња неправда у запостављању туристичких потенцијала

Ивањице и околине исправљена је 1978. године када је на иницијативу Института за хематологију и Хематолошке секције Српског лекарског друштва основан Завод за специјализовану рехабилитацију, познат под називом „Фабрика црвених крвних зрнаца“. Ивањица је град са средњом надморском висином од 468 m, која се сматра најоптималнијом, како за здраве особе тако и за особе са различитим болесним стањима. У здравственом туризму остварује се највећи део туристичког промета.

На туристичку сцену увелико ступа и манифестациони туризам. Нушићијада има потенцијал да прерасте у манифестацију већих размера него што је сада. Из године у годину привлачи све већу пажњу посетилаца и јавности. Већ у првој обновљеној години добила је признање за најбољу традиционалну манифестацију, а наредне године награду за најбољи специјални догађај у функцији промоције туризма.

Ивањица као туристичко место и непосредно исходиште за туристичку понуду у читавом крају, реализује годишње преко 100.000 ноћења, са просечним боравком од пет дана. Чак 98% чине домаћи гости. Највише гостију има у јулу и августу, тако да ова два месеца представљају врхунац туристичке сезоне. За потребе туриста постоји и одговарајућа материјална база. Што се тиче лежајева којима располаже, њихов број се из године у годину повећавао, да би данас достигао 1200 лежаја. Пре Другог светског рата град је имао само један хотел, а данас гости могу одсести у ексклузивном хотелу Парк. На мапи смештајних капацитета града и околине налазе се још три хотела, одмаралиште, Специјална болница, планинарски дом и бројна домаћинства у сеоском туризму.

Иако је у давној прошлости била на рђавом гласу и представљала паланку у најзабаченијем делу Србије, данас је Ивањица нешто сасвим друго. Захваљујући свом положају у котлини коју окружују планине, погодним климатским условима, здравој храни, сачуваном природном амбијенту, Ивањица је погодно место за хиљаде туриста жељних одмора у аутентичној србијанској вароши. Очувана природа, добра клима, чист ваздух и богата флора и фауна привлачиће све већи број туриста. То ствара простор за даљи развој сеоског и здравственог туризма, као и за афирмацију Голије. Ивањички крај има доста тога да понуди туристима само ако се за то створе одговарајући услови. Искуства кажу да ко једном посети Ивањицу увек јој се враћа или бар жели поново да је види. А увек ће је видети и доживети другачије.

Драгана Јанковић

ПАРК ПРИРОДЕ ГОЛИЈА

У средишњем делу општина Ивањица, Сјеница, Краљево, Нови Пазар и Рашка налази се високо издигнута планина Голија, која плени својим рељефом, климом, хидрографијом, флором и фауном. Планина Голија представља непроцењиво природно богатство и ако се узме у обзир чињеница да је једини резерват биосфере у нашој земљи, њена истинска вредност добија прави значај. Голија је једна од најлепших и шумама најбогатијих планина у Србији. Налази се 40 km југозападно од Ивањице и 32 km северно од Новог Пазара и пружа велике могућности за одмор и рекреацију у готово нетакнутој природи. Голија је у облику потковице у дужини од 32 km и окружена је на северу планином Јелицом, на истоку Копаоником, Чемерном и Радочелом, на западу Јавором, на југу Златибором, Јадовником и висоравни Пештер. Ограничена је долином Ибра на истоку, Рашке и Људске реке на југу, Моравице на западу и средишњим делом реке Студенице на северу и северозападу. Битну одредницу положаја Голије чини непосредан контакт на истоку са Ибарском магистралом, која повезује Београд са Косметом, Македонијом и Црном Гором и попречна магистрална саобраћајница Рашка-Нови Пазар-Сјеница, на југу. Најближа веза са Западноморавском магистралом је од Ивањице, преко Пожеге. Ибарском долином пролази железничка пруга Краљево-Рашка-Приштина. У Парку је 2002. године живело 7.950 становника, односно 14.752 становника у 49 села - КО, односно 64 насеља и засеока која су обухваћене границом истраживања. Густина насељености је 16 ст./km². По попису из 2011. број становника је смањен за 20 процената.

Природне туристичке вредности

Голија припада унутрашњој зони Динарског планинског система. Пружа се у правцу запад-исток. Рељеф се може поделити на долинско-брдски, прелазни и планински. Разуђен је, са плодним земљиштем, богатим и разноврсним биљним и животињским светом, изузетном очуваношћу изворних природних и културних вредности. Голија

слободно може носити епитет ваздушне бање у којој се разликују три климатска појаса. Долински са брдским, обухвата просторе до 700 m надморске висине, а карактерише се умерено-континенталном климом модификованом утицајем околних планина. Прелазни, обухвата простор између 700-1300 m надморске висине, са дугим и оштрим зимама и кратким, свежим летима. Зиме су са доста снежних падавина, а лета са топлим данима и свежим ноћима. Планински, обухвата просторе са надморском висином преко 1300 m. Карактеришу га оштре и хладне зиме и кратка прохладна лета.

Хидрографска мрежа планине Голије, која припада Црноморском сливу, веома је развијена и густина мреже се процењује на преко 2100 m/km². На Голији се налази извориште Моравице (извире на надморској висини од 1425 m и спушта се на надморску висину од 396 m) и Студенице (извире на надморској висини од 1500 m и спушта се на надморску висину од 629 m). Голијска река и Јабуковачки поток, који раздвајају Голију и Јавор, састају се испод Глеђице и образују Моравицу. Моравица код Међуречја прима са леве стране Ношницу, код Буковице, Буковицу, а нешто северније Грабовицу. Десне притоке су јој Пакашница, Мањански и Будожелски поток, Лучка, Марина и Лишанска река. Студеница скупља воду источног дела Голије, а изворишта су јој на Одвраћеници која је добила назив јер воду извора „одвраћа“ у три слива и у Честим врелима. Код Девића прима Брусничку реку. Пробијајући се између Голије и Радочела, улива се у Ибар код Ушћа. На платоу изнад ове бистре и чисте хладне реке изграђен је велелепни манастир Студеница.

Поред река, на Голији су значајна и језера. Језеро на Округлици „Небеска суза“ настало је после једног земљотреса у Румунији 1974. године. То је највеће језеро у Моравичком крају. Језеро испод Црепуљника, које је потпуно зарасло у тресавску вегетацију носи назив „Кошаниново језеро“. Име је добило по познатом ботаничару, академику Др Недељку Кошанину, рођеном у овом крају. Занимљив феномен везан је за ово језеро: када су кишни дани ниво воде у језеру опада, а када је сунчано време језеро надлази. Иначе, језеро је готово потпуно зарасло у траву и тресавску вегетацију. Оно се састоји од два језера, великог и малог, облика елипсе. Дајићко језеро (Тичар језеро) се налази у густој четинарској шуми, непосредно поред асфалтног пута за Беле Воде (30 km удаљено од Ивањице). За њега су везане многе легенде. За Тичар језеро везује се и научни рад Др Недељка Кошанина и Радована Ршумовића. Тичар језеро је у основи троугласто и дуго је 10-15

метара. Раније је било много веће и отицало је у реку Пакашницу. Образовано је од атмосферских вода и језерска вода је временом растварала стене на свом дну, тако да се басен језера удубљивао док није допро до издани одакле и данас добија воду и тако се одржава. Дајићко језеро је тресетиште које се полако претвара у бару. Шумари кажу да су 60-их година постојала три нивоа језера, и да је имало редован доток воде. Када је поред језера изграђен пут Ивањица-Сјеница, вода која се сливала у језеро почела је да отиче каналом, а језеро да се смањује.

Дајићко (Тичар) језеро

Парк природе је простор добро очуваних природних својстава вода, ваздуха и земљишта, преовлађујућих природних екосистема и без већих деградационих промена предеоног лика и у целини представља значајни део очуване природе и здраве животне средине. На простору планина Голије и Радочела установљен је Парк природе Голија Уредбом Владе Србије из јула 2001. године и разврстан у I категорију заштите као природно добро од изузетног значаја, на 75.183 ha („Службени гласник РС“, бр. 45/01). На предлог Завода за заштиту природе Србије, комитет МАВ/UNESCO је у оквиру Парка природе од 75.183 ha прогласио резерват биосфере „Голија-Студеница“ на простору од 53.804 ha. Разлози леже у испуњавању три основне комплементарне функције: функције заштите, функције развоја и функције логистичке подршке.

Проучавати флору и вегетацију планине Голије и исказати њену вредност са аспекта заштите природе, представља прави изазов и

надахнуће за сваког ботаничара. Повољни едафски, хидролошки и климатски услови и дисециран рељеф са дубоким долинама условили су велику разноврсност флоре и вегетације овог планинског простора. Од кључног значаја за простор су расположиви природни ресурси, будући да обимом, разноврсношћу и специфичношћу представљају основни критеријум за успостављање посебних режима заштите, коришћења и управљања. Евидентирано је око 20 шумских заједница. До сада је на Голији забележена 1 091 врста живог света. Обрасла је буковом шумом на северним, североисточним и источним експозицијама. Испод појаса букве налази се појас храста. Изнад појаса букве налази се појас мешовитих, буково-јелових и буково-смрчевих шума, затим субалпийски појас смрчеве шуме и на крају планински пашњаци. Занимљиви су варијетети смрче који неодољиво подсећају на оморику, а два таква примерка расту поред Голијске реке и заштићени су. Веома је, за разлику од других крајева, распрострањено шумско шибље: леска, дрен, глог, клека и зеленика, а на Голији расте и црвена зова. Шуме су богате шумским воћем (боровница, јагода, малина, купина, рибизла и огрозд).

Пејзаж са Голије

На Голији је евидентирано више од 45 врста дрвећа, при чему се констатује висок степен очуваности природног састава. Евидентирано је присуство племенитих лишћара: планинског јавора, горског јавора, белог јасена, планинског бреста, пољског бреста, млеча итд. Поред непланске експлоатације, Голија је остала богата шумом, тако да се у неким деловима могу наћи стабла висока 40 m. Као што сваки простор има свој симбол и своје обележје, за Голију се може рећи да је центар

реликтних биљних врста и царство планинског јавора (*Acer heldreichii*), који овде гради своје најлепше и најочуваније лишћарске и лишћарско-четинарске шуме. Са аспекта заштите планинског јавора и његових заједница, од великог значаја је чињеница да је ова врста преживела ледено доба и да је у свом изворном облику данас фрагментарно очувана, али је и угрожена врста. Не треба занемарити ни податке о констатованих 117 врста и варијетета алги, 40 врста маховина, 7 врста лишајева и 75 врста гљива. Простор Голије одликује рефугијални карактер станишта што је омогућило опстанак терцијарне флоре. Голија са планином Таром представља рефугијум терцијарне флоре у Србији и значајна је као центар генетске, специјске и екосистемске разноврсности на Балкану и у Европи.

Парк природе Голија је пребогат дивљачи и њиме данас крстаре ловци на вукове, лисице, дивље свиње, медведе, јазавце, јелене и зечева. Ловиште Голија обухвата површину од 32.507 ha, надморска висина је од 600-1833 m, па се убраја у групу високопланинских ловишта. Због присуства 95 врста птица, Голија је једна од веома важних планинских орнитолошких европских центара. Њихово присуство у различитим типовима станишта, показује колико је разноврстан свет птица.

Антропогене туристичке вредности

Културно-историјске вредности Голије карактеришу бројни трагови културно-историјског наслеђа. У селу Куманица на 16 km југозападно од Ивањице, у правцу према планини Голији у близини старе запуштене воденице-поточаре, налази се стари камени мост преко реке Моравице. Немогуће је утврдити ко је и када подигао овај мост у селу Куманици. Судећи по његовој техници, он би могао бити грађен у исто време кад и мостови у Призрену, што значи у XV веку. У традицији овог краја мост постоји под називом „Римски мост“, премда у њему нема ничег римског. Опет, с обзиром на стари пут, који је најкраћа спона Санџака и Србије, могуће је да у народу живи памћење на остатке неког пута из римског времена, па је претпоставити да је на овом истом месту био и мост. У подножју Голије налазе се остаци српске средњовековне државе: престоница Рас, градови Маглич и Брвеник, манастири Сопоћани, Ђурђеви Ступови и Студеница. Сама Голија владарима није била занимљива, али је народу увек пружала сигурно уточиште. Манастир Студеница је основан крајем XII века, као главна задужбина родоначелника династије Немањића, Стефана Немање, да би

временом постао најзначајнији духовни центар нове српске средњовековне државе и са највећим утицајем на друштвени и културни развој земље. У XII и XIII веку, у комплексу манастира се налазило 13 цркава са пратећим објектима, од којих су до данас остале очуване само три: Богородичина црква, црква Светог Николе и црква Светог Јоакима и Ане. Манастир Студеница је једна од највреднијих грађевина у стваралаштву српског народа и једно од најзначајнијих средишта средњовековних збивања. Од 1986. године налази се на листи УНЕСКО-а као објекат светске културне и природне баштине (заштитом обухваћен простор око 262 ha).

Манастир Градац је подигнут 1268. године. Задужбина је краљице Јелене Анжујске, принцезе француског порекла и жене краља Уроша. У селу Градац, недалеко од села Девићи, налази се Градачки крст неуобичајено великих димензија на коме су ранохришћански симболи и слова исписана 1662. године. Исте године подигнут је најстарији крајпуташ у Моравичком крају, посвећен кнезовима Милошу и Захарију. Манастир Придворица се налази у Придворици, 28 km југоисточно од Ивањице. По архитектонским карактеристикама типичан је представник средњовековне рашке школе. Помиње се у Немањиној повељи, што значи да је веома стар. Манастир Ковиле се налази у истоименом насељу, али није утврђено да ли је насеље добило име по манастиру или манастир по насељу. Удаљен је 30 km од Ивањице идући на југ. Ова средњовековна грађевина са делимично очуваним фрескама потиче са краја XII и почетка XIII века, али то још није поуздано утврђено. Најбоље је очувана фреска „Исус Христос Пантократор”, чији се ликови одликују монашким карактером и указују да је фреска настала почетком XIII века. Манастир чине цркве Светог Архангела Гаврила и Светог Николе. Ковиле се први пут помиње 1606. године у Крушевачком поменику, а 1651. године поменут је у једном запису. На Голији се организује неколико традиционалних културних манифестација са циљем очувања изворног мелоса, хумора, народне ношње и обичаја Моравичког краја као што су : Звуци Голије, Јавора и Мучња, традиционални народни сабор на Тичар језеру (21. јула) , народни сабор у Куманици, Манифестација кулинарства у селима Голије која се одржава у Придворици, Хајка на вука и др.

У границама Парка природе Голија до сада су заштићени: Строги природни Резерват Јанков камен (површине 8,50 ha), Строги природни Резерват изнад Љутих Ливада (површине 30 ha), Природни простор око непокретног културног добра манастира Студеница (површине 269,34

ћа) и Споменик природе Стабло Зеленике у порти манастира Студеница. Саобраћајна изолованост, економска неразвијеност, изразита депопулација и низак социјални стандард становништва су главни фактори који су утицали на очуваност природне и животне средине Парка природе Голија. Простор Парка природе Голија је зониран у три степена заштите, који су мозаично распоређени. Природно добро Голије чине 18 локалитета под режимом првог степена заштите, 20 локалитета са режимом другог степена заштите и простор на коме је установљен трећи степен заштите. Поред ових локалитета, границама Парка природе Голија обухваћен је и заштићен природни простор око манастира Студеница, на коме важе режими утврђени Одлуком о утврђивању граница непосредне околине и заштите природног простора манастира Студеница.

Материјална база туризма на Голији није на завидном нивоу. Иако пружа огромне могућности за развој туризма, недостатак и неуређеност смештајних капацитета представља један од важнијих проблема са којима се суочава овај простор. Хотел „Голијска река“ удаљен је 260 km од Београда и 40 km од Ивањице. Прилаз овом хотелу је са пута Ивањица-Беле Воде. Непосредно испред Белих Вода одваја се десно пут дужине 8,5 km који води до самог хотела. Располаже са 94 лежаја. На жалост, већим делом године хотел је затворен и прети да буде запуштен. У срцу Голије, на надморској висини од 1400 m, на удаљености од 100 m од ски лифта, на брду Дајићи, налази се кућа за одмор породице Луковић из Ивањице. Кућа располаже са три четворокреветна апартмана са највишом категоријом. На 18 km од Ивањице ка врху Голије, на 920 m надморске висине, налази се вила Аврамовић, окружена столетним шумама и пашњацима. Располаже са 4 двокреветне собе и апартманом са 5 лежаја. Вила Селена у селу Рудно на Голији нуди два објекта за издавање који се налазе у дворишту породичне куће па се доживљава прави утисак живљења на селу. У подножју Голије, на путу Међуречје-Римски мост, на сопственој парцели у селу Комадине, Драшко Милосављевић, столар из Ивањице, почео је градњу туристичког етно комплекса „Голијски конаци“. Етно комплекс се налази на 650 m надморске висине, а од Ивањице је удаљен 13 km и налази се на регионалном путу који води до Парка природе и Резервата биосфере Голија. На све четири стране пружа се поглед на раскошну природу. Комплекс чине две комфортно опремљене шестокреветне брвнаре са по две спаваће собе, дневном собом, кухињом, купатилом и терасом и три четворокреветна бунгалова.

Мастер план развоја туризма на Голији са пословним планом донет је крајем децембра 2007. године. Према плану Голија ће свој успех градити кроз иновативан, али одржив развој, чиме даје дугорочну корист свим кључним субјектима и првенствено свим становницима овог простора. Узимајући у обзир ресурсе, атракције и атрибуте Голије, предлог Мастер плана је да се конкурентско тржишно позиционирање Голије базира на богатству природних и културних ресурса, историји, традицији и идентитету дестинације, јер то омогућава интеграцију ових елемената и њихово обликовање у диференцирана искуства, производе и активности. Већи део смештајних капацитета, као и пратећих објеката у туристичкој функцији, биће лоциран дисперзно по простору плана, уз концентрације у туристичким центрима и у појединим насељима. Основни производи које ће туристичка дестинација Голија нудити својим гостима су: Биодиверзитет и екологија; Активности у хармонији са природом; Доживљај руралне Голије; Студеница и култура; Одмор и рекреација; Живот на планини.

Чудновата природа, богата култура и јединственост простора Парка природе Голија ствара слику правоГ Голијата међу планинама Србије, са огромним потенцијалима будућег развоја. Голија је део заштићеног простора, те као таква свој развој мора остваривати тако да валоризује богатство природних и културно-историјских елемената простора, а да истовремено негује и штити та своја богатства. Отежавајућа околност за развитак туризма на Голији одувек је била саобраћајна инфраструктура, односно њено непостојање или лоше стање. Почетком ове деценије почела је више да привлачи пажњу и погледе појединаца, па је из године у годину све веће интересовање за градњу викендица, угоститељских објеката и скијалишта. Али, и поред свега тога, треба пронаћи прави начин како навести што већи број туриста да посети Голију, створити препознатљив имиџ, јер данас је веома тешко суочити се са конкуренцијом, а планински центри попут Копаоника, Златибора одавно представљају атрактивна и незаобилазна места за одмор, како зими, тако и лети. Јавно добро као што је Голија мора представљати стратешки интерес за државу, која том развоју и заштити мора конкретно и активно да доприноси. За Голију многи не знају, па тако ни који су њени потенцијали. Први кораци су направљени, али да би постала озбиљан туристички центар биће потребно још дуго корачати.

Ивана Баковић

ВАРШАВА

Варшава је главни и највећи град Пољске. Налази се на обалама реке Висле у средишту регије Мазовије. У граду живи око 1,7 милиона становника, док у широј градској области живи око 2,6 милиона становника. Варшава представља политички, економски, културни, образовни и саобраћајни центар Пољске, али и важан економски центар Средње Европе. Захваљујући бурној историји и честим страдањима, град се некада назива и „град феникс“.

Сматра се да је мазовијски принц Болеслав II основао Варшаву око 1300. године, иако су и неколико векова пре тога на том месту постојале тврђаве, које су разрушене и мало рибарско насеље истог имена. Почетком XIV века град постаје седиште мазовијских војвода и престоница Мазовије. Занатство и трговина доприносили су развоју града. Војводство Мазовија је 1526. године припојено пољском краљевству, услед гашења војводске династије.

Године 1569. формирана је Пољско-Литванска унија, која је имала две престонице, Краков и Виљнус. Захваљујући положају између ова два града, Варшава постаје заједничка престоница 1596. године. Град се шири, а настају и предграђа којим управљају аристократе. Половином XVII века град је три пута био под опсадом, шведских, бранденбуршких и трансилванијских снага.

Почетком XVIII века избио је Велики северни рат током којег је Варшава била више пута под опсадом. Године 1795. Пруска је анектирала Варшаву и учинила је престоницом Јужне Пруске. Наполеонова војска 1806. године ослобађа град и Варшава постаје престоница Варшавског војводства. Након Бечког конгреса припала је Русији. Незадовољство руском управом довело је до Новембарског устанка 1830. године, а касније и до Јануарског устанка 1863. године.

Током XIX века Варшава, ипак, доживљава процват. Граде се водовод и канализација, улична расвета и трамвај почињу са радом. На крају овог века, град је имао више од 600.000 становника. Током Првог

светског рата Варшава је под окупацијом Немачке, да би потом постала престоница независне Пољске.

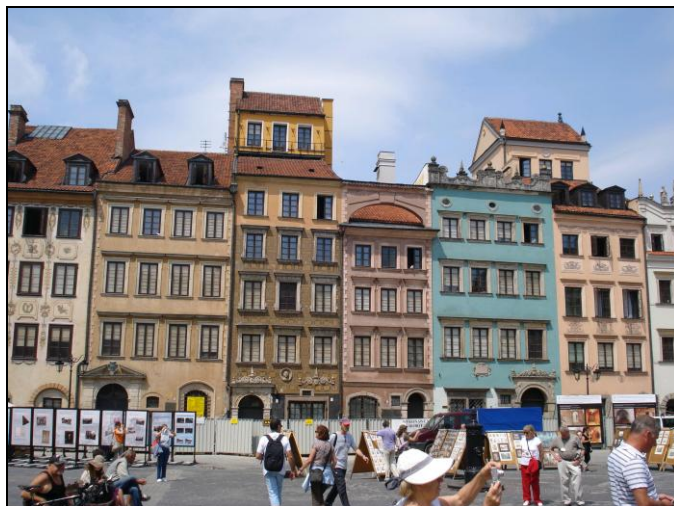
Највећа страдања град је преживео током Другог светског рата. Под управом нацистичких снага, готово цела јеврејска заједница затворена је у Варшавски гето. Јеврејски борци подигли су устанак, који је након месец дана угушен. Током Другог светског рата немачке снаге разориле су град, укључујући Стари град и Краљевски замак.

Након ослобођења 1945. године, започиње обнова старих и изградња нових грађевина. Граде се нова насеља у стилу који влада Источном Европом, док се Стари град, улице, цркве и старе грађевине враћају у првобитно стање. У архитектури града уочавају се готово сви европски стилови, од готике, ренесансе, барока, неокласицизма све до примера савремене архитектуре. Стари град, историјски центар Варшаве, уврштен је 1980. године на листу Светске културне баштине под заштитим UNESCO-а.

Постоји неколико претпоставки о пореклу имена. На пољском језику реч „Варшава“ значи „оно што припада Варшу“. Варш је био племић, који је током XII и XIII века на месту данашњег града имао насеље. Поред овог тумачења, постоје и две занимљиве легенде о Варсу и Сави, које би могле да објасне порекло имена града. Према једној легенди, краљ Казимир I је током пута од Кракова ка Гњезну прошао поред колибе из које је допирао мирис хране. Гладан краљ свратио је у колибу, где су га сиромашни рибар и његова жена угостили. Током вечере, домаћини су се краљу пожалили да њихово место нема цркву у којој би крстили тек рођене близанце. Краљ је желео да плати вечеру домаћинима, али су они то одбили. Краљ је потом замолио рибара да буде кум близанцима. На краљев позив, стигао је свештеник, који је крстио близанце. Дечак је добио име Варс а девојчица Сава. Њихов отац је одлуком краља постао краљевски рибар. Добио је пространу шуму и обећање краља да ће, након што се око његове колибе формира насеље, то насеље заувек носити име изведено од имена близанаца, Варшава. Друга легенда каже да су у колиби на обали Висле живели рибар Варс и његова жена Сава. Принц Жемомисл, владар земље, изгубио се током лова у шуми. Лутао је данима, пре него што је стигао до колибе, у којој су га Варс и Сава угостили. У знак захвалности што су странца спасили хладноће и дивљих животиња, земљу је назвао Варшава, како њихова доброта никада не би била заборављена. Заједничко за обе легенде је да

су на обали реке Висле живели Варс и Сава, гостољубиви људи доброг срца. Ова гостољубивост одликује и данашње становнике Варшаве.

Центар града заузима релативно мали простор, али се у њему налазе најважније државне и градске институције, пословне, културне и образовне установе. Овде се налазе и главне туристичке знаменитости, попут најстарије историјске зграде (Краљевски замак), највиша зграда (Палата културе и науке), најстарији универзитет, најстарији световни споменик (Сигмундов стуб), најужа улица, најстарији градски парк и др. У граду постоји више раскошних палата, од којих су најпознатије: Краљевски замак, палата Виланов, Председничка палата, Саска палата, Брулова палата, палата Красински, палата Чапски, Палата на води, Палата четири ветра и друге.

Староградски трг

Варшавски Стари град је историјско језгро и најстарији део града. Основан је у XII веку као принчев замак. Тадашње насеље било је окружено зидинама. Иако је током Другог светског рата готово у потпуности разорен, захваљујући великим напорима, Стари град је повратио некадашњи изглед.

На Старогрдском тргу налази се споменик варшавској сирени, која се на градског грбу налази више од шест векова. Становници Варшаве сирену са штитом и мачем сматрају заштитницом и симболом града, док се за њу везује занимљива легенда. Према легенди, две сестре сирене из Балтичког мора запливале су на две стране, једна према Копенхагену, друга према Гдањску и даље уз Вислу. Уморна сирена застала је на обали Висле на месту данашње Варшаве да се одмори. Рибари су је заробили, али и ослободили након што су чули њен прелепи глас. Ипак, локални трговац се досетио да сирену зароби и изложи у кавезу на вашару. Чувши како заробљена сирена плаче, млади син рибара је ослободио, а сирена је обећала да ће штитити град и његове становнике.

Варшавска сирена

Краљевски замак био је резиденција мазовијских принчева. Након премештања престонице из Кракова у Варшаву, постао је

седиште краља и владе. Порушен у Другом светском рату, замак је обновљен од 1971. до 1988. године коришћењем камена пронађеног на месту некадашњег замка. Богатој уметничкој колекцији замка припадају и дела Рембранта и Бернарда Белотоа, који је радио као дворски сликар. Његове слике верно приказују некадашњи изглед града и допринеле су послератној обнови града. Замак је данас музеј који годишње посети око пола милиона људи, који обилазе богато украшене дворане и разгледају богату збирку.

На страни замка окренутој према Висли налазе се аркаде које је изградио пољски архитекта Јакуб Кубицки. Ове аркаде су изграђене како би заштитиле замак од изливања Висле. На средини аркада налази се степениште које води до зелене површине испред замка. Њихова улога се година мењала, па су коришћене као штале и бараке. Како нису страдале у Другом светском рату, коришћене су као магацин музичког и плесног ансамбла пољске војске, а током реконструкције дворца као магацин и радионица. Аркаде су добиле нови изглед након реконструкције 1995. године, па се данас у њима одржавају изложбе и концерти.

У близини замка је стуб краља Сигмунда III Васа, најстарији и највиши световни споменик у граду. Мермерни споменик висок 22 m подигао је 1644. године краљ Владислав IV у част свог оца, који је Варшаву учинио престоницом. Више пута обнављан, стуб је један је од симбола града.

Барбакана је интересантна грађевина која је део градских зидина. Грађена као део система одбране градских зидина, ту улогу никада није имала. Током XVII века и опсаде Швеђана, грађевина није имала улогу у одбрани услед развоја артиљерије, а временом је почела да се разграђује и уступа место новим објектима. Ипак, током обнове градских зидина између два светска рата, одлучено је да се барбакана обнови. Данас је барбакана место на којем се окупљају становници Варшаве, али и туристи, будући да је једна од малобројних грађевина тог типа у Европи.

У Старом граду налази се и више црквених објеката, међу којима су најпознатији: катедрала Светог Јована, језуитска црква, црква Светог Мартина, споменик Јану Килинском као и споменик малим устаницима из Варшавског устанка.

Нови град је део Варшаве основан крајем XIV века. До XVIII века функционисао је као засебан град, са сопственом управом, градском кућом и црквом. И овај део Варшаве је порушен до темеља током Другог светског рата, али је након рата постепено обновљен. Обновљене су барокне и неокласицистичне грађевине. Овде се налазе Новоградски трг, црква Свете Марије, црква Светог духа, црква Светог Јацека, црква Светог Казимира, палата Сапиехов, музеј Марије Кири и друге грађевине.

Значајно место међу градским атракцијама заузима Палата културе и науке, највиша зграда у Пољској. Зграда је поклон Совјетског савеза народу Пољске и грађена је од 1952. до 1955. године. Иако постоје мишљења да је њеном изградњом нарушен изглед града, несумњиво је да је зграда постала један од симбола Варшаве. Зграда висока 237 m архитектонски подсећа на неколико сличних зграда изграђених у СССР-у, од којих је најпознатија зграда Московског државног универзитета Ломоносов. Главни архитекта, Лев Руднев уградио је и неке елементе пољске архитектуре, које је уочио путујући кроз Пољску. У згради која има 42 спрата и 3288 просторија налазе се биоскопи, позоришта, књижаре, конгресна дворана са 3000 места, концертна дворана, Музеј еволуције и Музеј технологије, културне и научне институције, део градске администрације и пословне просторије више компанија, чак и базен. На тридесетом спрату налази се тераса са које се пружа изузетан поглед на цео град. На врху зграде налази се сат пречника шест метара, на највишој сат-кули на свету. Првобитни назив палата културе и науке Јозефа Стаљина временом је скраћен. Становници Варшаве данас је зову и Пекин (пољски назив за Пекинг; изведен од акронима назива зграде ПКиН).

Пажњу туриста привлачи више музеја. Национални музеј је највећи музеј у граду и једна од најважнијих културних институција у држави, основана пре једног и по века. Богата колекција изложена је у неколико сталних поставки са сликама и скулптурама из различитих периода. Посебно место у збирци припада слици „Битка на Грунвалду“ Јана Матејка, познатом пољском творцу историјских слика. Слика импозантних димензија (426 x 987 cm) заузима посебно место у музеју. Такво место ускоро ће припасти и неким сликама које су враћене у музеј, након што су претходно однете из музеја током Другог светског рата. Осим сала, у музеју постоји и двориште названо по Станиславу

Лоренцу, дугогодишњем управнику музеја, који је током Другог светског рата спасио бројна уметничка дела. Осим сталне поставке, у музеју гостују изложбе са делима из целог света.

Музеј Варшавског устанка посвећен је устанку из 1944. године. Иако је званично основан 1983. године, музеј је отворен на шездесету годишњицу устанка, 2004. године. Музеј прикупља историјске информације и предмете, али и бележи приче и успомене живих учесника устанка. Збирку чине стотине предмета, од оружја које су користили побуњеници до фотографија и љубавних писама. Богата колекција музеја подељена је у неколико изложби: дечија, нацистичка, комунистичка, хангар и др. У музеју се одржавају и културне и образовне активности, попут предавања, концерата, филмских пројекција и едукативних радионица за младе.

Универзитетска библиотека је занимљива не само због богатог књижног фонда, већ и због модерне зграде у којој се налази. Деведесетих година прошлог века започета је процедура избора пројекта за нову зграду библиотеке. Изабрана је модерна грађевина из два дела, повезана уским пролазом. Зграда библиотеке завршена је 1999. године, има четири спрата, а њена највећа атракција налази на крову. На крову се налази башта већа од једног хектара. Ово место за одмор и опуштање доступно је како студентима, тако и локалном становништву и туристима. Из баште која има два нивоа пружа се прелеп поглед на Варшаву, Вислу и мост светог крста.

Варшава је позната и као град са много паркова и зеленила. Четвртину градске територије прекривају зелене површине, међу којима су најпознатији паркови Лазиенки, Виланов и Саски парк. Највећи парк у граду је парк Лазиенки, који се простире на 76 хектара. Налази се у близини центра града, на тзв. „Краљевском путу“ дугом десетак километара, који повезује Краљевски дворца и палату Виланов. Парк је дизајниран у XVII веку у стилу барока, а 1764. године пољски краљ Станислав II Август Поњатовски постао је власник парка. Краљ је покренуо пројекат уређења парка у стилу класицизма и изградњу објеката, који су претежно смештени у близини Лазиенку реке и језера Лазиенки. На обали језера смештена је резиденција Станислава Августа, која се често се назива „Палатом на води“. Иако су грађевине у парку страдале у току Другог светског рата, њихова оштећења била су знатно мања у односу на грађевине у Старом граду. Обнова парка и палата

завршена је убрзо након краја Другог светског рата. Палата на води изграђена је на вештачком острву у језеру Лазиенки, које са остатком парка повезују два моста. У приземљу палате налазе се балска дворана, трпезарија, краљевско купатило, Соломонова соба, Бахусова соба, галерија портрета и капела. На првом спрату су краљевске просторије, галерија слика, краљевске спаваће собе, радна соба и официрска соба. У парку постоје и амфитеатар, мала бела кућа (у којој је, између осталих, живео француски краљ Луј XVIII током изгнанства), стара и нова оранжерија (врста стаклене баште), египатски храм, водоторањ, палата Мишлевицки и др. Парк Лазиенки популарно је место за одмор и рекреацију, али и за разне манифестације. Варшављани шетају, трче, возе ролере и бицикле у овом парку, а породице проводе слободно време у пријатном окружењу.

Палата Виланов била је летња резиденција више пољских краљева. Краљ Јан III Собјески изградио је ову палату крајем XVII века, док су је каснији станари проширивали. Палата је грађена под утицајем барока, али и традиционалне пољске архитектуре. Унутрашњост раскошне палате одликује се елементима више стилова. Главном зградом доминирају просторије у стилу барока, јужно крило одликује модернији стил XVIII века, док је северно крило опремила породица Потоцки у XIX веку. Године 1805. у палати је основан један од првих пољских музеја. На првом спрату налази се галерија портрета чланова аристократских породица. Између палате и Вилановског језера налази се башта у два нивоа, која гради складну целину комбиновањем енглеског парка, барокног и неоренесансног врта, са скулптурама и фонтанама.

Саски парк је најстарији парк у граду и простира се на више од 15 хектара у центру града. Основан је у XVII веку, а за јавност је отворен 1727. године, као један од првих јавно доступних паркова у свету. Парк је главном стазом повезан са задњом страном Саске палате, што је била одлика француских паркова, па и самог Версајског врта, који је био инспирација за овај парк. Првобитни парк у стилу француског барока, у XIX веку претворен је у врт у енглеском стилу. Уништен током и после Варшавског устанка, парк је обновљен након Другог светског рата. У парку се налази Саска и Брулова палата (чија је обнова планирана), фонтана, мермерни сунчани часовник, водоторањ, летња позорница, скулптуре од пешчара, споменик незнаном јунаку и други споменици.

На десној обали Висле, налази се градска четврт Прага. Некада самосталан град, део Варшаве постао је у XVIII веку. Овај део града није много страдао током Другог светског рата, али последњих деценија доживљава преображај у уметничку четврт. Старе зграде претварају се у културне центре, галерије, позоришта, биоскопе и клубове, али је стари дух ове четврти очуван. У Праги се налази и некадашње седиште фабрике вотке „Конесер“, које је данас претворено у место одржавања различитих изложби, концерата и конференција. У овом делу града се налази омиљена дечија атракција, зоолошки врт. У зоолошком врту, који се простире на 40 хектара живе врсте карактеристичне за Пољску, али и бројне екзотичне врсте.

Споменик Фредерику Шопену у парку Лазиевки

На једног уметника становници Варшаве су посебно поносни. То је Фредерик Шопен. Иако није рођен у Варшави, прву половину живота Шопен је провео у њој. У њој се образовао, наступао и стварао. Овом композитору посвећен је музеј у замку Острогски. Музеј Фредерика Шопена има највећу колекцију предмета повезаних са славним композитором, укључујући оригиналне рукописе, штампане примерке његових дела, личне белешке и преписке, чак и клавир. Музеј је опремљен савременом технологијом, па обилазак прате и звучни записи

и мултимедијални садржаји доступни на екранима осетљивим на додир. У парку Лазиенки налази се најпознатији споменик посвећен композитору. Крај овог споменика, још од 1959. године, сваке недеље од половине маја до краја септембра одржавају се концерти на отвореном посвећени Шопеновој музици. Шопен је преминуо у Паризу и сахрањен је на гробљу Пер Лашез, али је његова жеља била да му срце почива у ослобођеној Пољској. У цркви светог срца налази се мермерни стуб у којем је смештено Шопеново срце од 1880. године.

Варшава је позната и по кулинарским специјалитетима, међу којима се посебно истичу слаткиши, као и по бројним манифестацијама, попут дана на Висли, параде независности, реконструкције Варшавског устанка, великих пикника и других. Варшава је и град младих. Петина становника млађа је од 18 година, док шестину градске популације чине студенти.

Богата историја града који се више пута подизао из рушевина, разноврсне туристичке знаменитости и пријатни људи, добри су разлози због којих овај град годишње посети више од 2,5 милиона страних туриста.

Алекса Попадић

ФИРЕНЦА- БИСЕР ТОСКАНЕ

Туристички обилазак Италије готово да не може да се замисли без посете Тоскани. Она представља једну од двадесет италијанских покрајина. Заузима централни положај у оквиру Италије. Простире се од Апенина на истоку до Тиренског мора на западу. На северу и северозападу граничи се са покрајинама Емилија-Ромања и Лигурија, а на југу и југоистоку са Лацијом и Умбријом. Са покрајином Марке има границу на истоку, на Апенинима. Повољан географски положај, пријатна клима као обиље културно-историјских знаменитости утицали су на чињеницу да је овај део Италије веома добро туристички посећен.

У погледу рељефа једну четвртину територије захвата планински рељеф Апенина са неколико врхова од преко 2000 m. Највећи део покрајине (две трећине) чине брежуљкасти терени на којима је веома заступљено гајење винове лозе. Равничарска зона Тоскане представљена је долином река Арно која је најзначајнији речни ток у покрајини. Мању просторну целину чини и Етрурска ривијера уз Тиренско море где се налази неколико центара приморског туризма.

За Тоскану се више него за било коју другу туристичку регију одомаћио појам „културни пејзаж“. Овим термином се означава бројно споменичко наслеђе у свеобухватном пејзажу и амбијенту који је изворно очуван и представља својеврсну туристичку вредност. И заиста, приликом обиласка Тоскане можете уживати у бројним мањим и већим старим насељима са значајном културном баштином а између њих, дивити се прелепим призорима тосканских поља и винограда окупаним медитеранским сунцем. Прави празник за очи.

Главни град покрајине и свакако најзначајније туристичко место представља Фиренца. Град је смештен у долини реке Арно на надморској висини од 50 m. У Фиренци живи око 370.000 становника, а у широј урбаној зони која обухвата и мање градове попут Пистоје и Прата око 1,5 милиона становника. Град је познат по својој богатој средњовековној историји када је био средиште моћне Фирентинске републике. Тада је овај град постао значајно културно и економско средиште на Апенинском полуострву. Развој и успон града се везује за

богату породицу Медичи која је Фиренцом владала готово 300 година. У то време у град долазе бројни сликари, вајари, архитекте и остали уметници и у њему стварају нека од најзначајнијих уметничких дела. Град постаје престоница италијанске ренесансе. У Фиренци су живели и стварали: Леонардо да Винчи, Микеланђело, Донатело, Данте Алигијери, Ђовани Бокачо, Галилео Галилеј, Николо Макијавели и други. Због своје културне важности и великог уметничког блага носи епитет „италијанска Атина“. Године 1982. УНЕСКО је историјски центар Фиренце уврстио на листу светске културне баштине. Сваке године Фиренцу посети између десет и дванаест милиона туриста.

Историјско језгро града је прилично компактно подручје и до већине културно-историјских знаменитости може се доћи веома брзо уз лагану шетњу. Географски или још боље туристички центар Фиренце је трг Дуомо којим доминира Фирентинска катедрала Санта Марија дел Фиоре или Дуомо. Северно од Дуома је трг Светог Марка који представља образовни центар града, у коме се налази универзитет, али и најстарија уметничка академија на свету. Нешто јужније је трг Сињорија, дуго времена политичко срце града са бројним споменицима и грађевинама. Источно од Дуома је Санта Кроче, импозантна црква с Ђотовим фрескама и гробницама неких од најпознатијих фирентинаца. Западно је Санта Марија Новела, друга велика црква украшена бројним фрескама. У близини је и река Арно преко које води чувени мост Понте Векио. С друге стране реке Арно је део града Олтарно којим доминира палата Пити у којој су галерије с делима великих ренесансних уметника попут Рафаела и Тицијана.

Многи посетиоци, туристички обилазак Фиренце обично започињу на тргу Санта Марија Новела у близини истоимене железничке станице. Овим тргом доминира црква **Санта Марија Новела** изграђена у периоду од 1297. до 1357. године. Била је прва велика базилика у Фиренци и имала је улогу седишта доминиканског реда у овом граду. Доњи део фасаде од зеленог и белог мермера изграђен је у касном романском стилу са елементима ране готике. Горњи део фасаде као и главни улаз, завршени су тек средином 15. века у стилу ране ренесансе по замислима Леона Батисте Албертија. Унутрашњост цркве је у стилу готике и садржи бројна уметничка дела. Неке од најлепших фресака у Фиренци налазе се у овој цркви. Истичу се зелена фреска италијанског сликара Паола Учела и Мазачово Свето Тројство. Од ове цркве, кратком шетњом кроз Улицу љиљана (Via del

Giglio) стиже се до трга Сан Лоренцо којим доминира базилика Сан Лоренцо.

Сан Лоренцо је била прва фирентинска црква изграђена у новом ренесансном стилу и представљала је узор за касније грађевине. На месту старије жупне цркве, познати италијански архитекта Филипо Брунелески је 1419. године започео изградњу цркве у класичном ренесансном стилу. Готово сто година касније, црква је дограђена по пројектима Микеланђела. Црква је данас најпознатија по својој ренесансној унутрашњости али и по капели где су сахрањени чланови породице Медичи. Уз базилику се налази и манастир у којем је смештена библиотека Медичи-Лауренцијана. Саграђена је по замислима Микеланђела за време Климента VII, папе који је био члан породице Медичи. У њој је смештено преко 11 000 древних рукописа и преко 4 500 хиљада старих књига. На само неколико минута хода, од ове библиотеке стиже се до главног градског трга, Дуомо.

Трг Дуомо представља само срце Фиренце и место где се у било које доба дана и године налази на хиљаде туриста. На тргу и у његовој непосредној близини налази се велики број културно-историјских знаменитости. Ипак, истичу се три грађевине: катедрала Санта Марија дел Фиоре, крстионица Сан Ђовани и „Ђотов“ звоник.

Богато украшена катедрала **Санта Марија дел Фиоре** или једноставно **Дуомо**, која се уздиже из срца града, и њена импозантна купола, постале су најпознатији симбол Фиренце. Катедрала је четврта највећа црква у Европи и највиша грађевина у Фиренци. Градња катедрале почела је још 1296. године. Због комплексности изградње велике куполе завршена је тек 1436. године (173 године касније). Због дугог трајања изградње, катедрала садржи и готске и ренесансне елементе архитектуре. Катедрала је у потпуности обложена чувеним белим мермером из оближње Караре, зеленим из Прата и црвеним из Мареме. Ипак, ова грађевина је најпознатија по величанственој куполи коју је пројектовао Филипо Брунелески. Инспирисан римским Пантеоном овај архитекта је пожелео да нешто слично подари и Фиренци. За изградњу куполе било је потребно шеснаест година. Распон куполе је 43 m и у облику је осмоугаоног крстастог свода. Унутрашњост катедрале је прилично скромно украшена. Изузетак је једино унутрашњост куполе која је украшена фрескама Ђорђа Васарија у 16. веку.

Крстионица Сан Ђовани је смештена испред катедрале и представља једну од најстаријих грађевина Фиренце. Грађена је између

1059. и 1128. године и по свом архитектонском стилу припада фирентинској романској архитектури. Ова осмоугаона грађевина је најпознатија по трима бронзаним вратима. Пажњу туриста највише привлаче бронзана врата са источне стране крстионице. Израдио их је италијански вајар Лоренцо Гиберти 1452. године. Врата се састоје од десет бронзаних плоча на којима су приказане сцене из Старог Завета. Позната су и под називом „врата раја“.

Катедрала Санта Марија дел Фиоре

Високи торањ поред катедрале пројектовао је познати фирентински архитекта Ђото (Ђото ди Бондоне). Изградња торња завршена је 1359. године и у то време је била највиша грађевина у Фиренци. С висином од 85 m сада је за 6 m нижа од куполе на катедрали Дуомо. Обложена је белим, зеленим и ружичастим тосканским мермером. Торањ има квадратну основу чија је страна 15 m дужине. Представља класичан пример готске архитектуре у Фиренци.

Од трга Дуомо, кратком шетњом кроз улицу која представља пешачку и трговачку зону у центру Фиренце, стиже се до трга Сињорија, другог најпознатијег трга у граду.

Трг Сињорија је главно политичко средиште некадашње Фирентинске републике. Велико звоно на палати Векио у прошлости је позивало грађане на јавна окупљања када је граду претила опасност од пожара, поплаве или непријатељског напада. Данас представља један од два најпознатија трга у Фиренци и место где се налазе бројне културно-историјске знаменитости. Тргом доминира **палата Векио** (стара палата) која представља градску скупштину. Градња палате започета је крајем 13. века а завршена 1322. године. Има изглед класичне тврђаве са израженим торњем висине 94 m који је требало да покаже важност и моћ тадашње Фирентинске републике. Велику политичку важност имала је до 1565. године када се управне функције селе у Уфици и касније у нову палату Пити. У периоду између 1865. и 1871. године палата Векио поново добија на важности јер Фиренца постаје главни град Уједињене Италије, а ова палата њено седиште. Иако је унутрашњост палате сачувала доста средњовековних елемената њени поједини делови су касније преобликовани. У салону Ћинквећенто налази се Микеланђелова статуа Победице из 1525. године. Такође, овај салон садржи и бројне фреске италијанског сликара Ђорџа Васарија које приказују значајне фирентинске победе над Пизом и Сијеном. Испред палате налази се копија Микеланђелове статуе Давида. Оригинална статуа се на овом месту налазила до 1873. године када је из безбедносних разлога премештена у галерију Акадамија. На тргу Сињорија се налази и Нептунова фонтана из 1575. године која представља римског бога мора окруженог морским нимфама. Ова фонтана симболизује бројне тосканске поморске победе.

У краткој улици која од трга Сињорија води ка реци Арно смештена је галерија Уфици. Галерија **Уфици** је највећа уметничка галерија на територији Италије. Представља комплекс зграда који садржи богату колекцију сликарства од античког периода до касног барока. Изграђена је у периоду од 1560. до 1580. године. Првобитно у њој су се налазио архив и бројне канцеларије разних министарстава фирентинске државе. Временом је постала место у коме се чувало уметничко благо породице Медичи. Године 1765. претворена је у музеј и отворена за посетиоце. Данас се у њој налази најзначајнија колекција италијанског ренесансног сликарства. Такође, она садржи бројна уметничка дела холандских, немачких и француских уметника из периода 13. до 18. века. У галерији, посетиоци могу да се диве делима Леонарда, Микеланђела, Рафаела, Тицијана и осталих уметника. Сматра се да највећу уметничку вредност има Ботичелијева слика „Рођење

Венере“. Захваљујући овом и осталим уметничким делима, галерију Уфици годишње посети преко 1,5 милиона људи из читавог света.

Од трга Сињорија, уским улицама источно од њега, веома брзо се стиже до трга Санта Кроче којим доминира истоимена црква. Готска црква **Санта Кроче** представља још један драгуљ Фиренце. Ова црква која има статус базилике изграђена је крајем 13. века. Представља највећу фрањевачку цркву на свету. Неоготска фасада и звоник су додати тек у 19. веку. Тробродна базилика осликана је Ђоттовим фрескама, а у капели цркве су сахрањени Микеланђело, Галилеј и Макијавели.

Црква Санта Кроче

Помало издвојен у односу на остале туристичке локалитете, али опет на пешачкој удаљености, североисточно од трга Дуомо, налази се трг Светог Марка. Део Фиренце у околини овог трга данас представља студентску четврт града. Овде се налази неколико значајних грађевина: Академија лепих уметности, манастир Светог Марка и Археолошки музеј. Свакако, највећу пажњу туриста привлачи **Академија лепих уметности**. Основана је 1563. године и представљала је најстарију школу у Европи која је нудила уметничко образовање. Најславније дело

у галерији Академије је 5,2 m висока статуа Давида. Представља Микеланђелово ремек-дело из 1504. године. Статуа Давида представља библијског јунака који је убио дива Голијата. Овај кип је град наручио за трг Сињорија али је 1873. године из сигурносних разлога премештен у Академију. Осим овог, пажњу привлаче и остала Микеланђелова дела у овој галерији: статуа Светог Матеја из 1508. године и Четири затвореника из 1522. године. Академија садржи и значајну колекцију слика фирентинских уметника из 15. и 16. века.

Понте Векио

Кроз Фиренцу протиче река Арно која овом граду даје посебну драж. Изворе на Апенинима и после тока од 242 km улива се код Пизе у Тиренско море. На делу тока кроз Фиренцу преко реке води шест мостова од којих је свакако најпознатији **Понте Векио**. Са својим специфичним изгледом представља један од симбола Фиренце. Изграђен је 1345. године и на њему се налази велики број трговачких радњи у којима се углавном продаје накит. Сматра се да су сличне радње на мосту постојале и у прошлости јер су на тај начин трговци избегавали плаћање пореза. Мост се састоји од три одвојена лука при

чему је централни дугачак 30, а друга два по 27 m. На средини моста се налази биста познатог златара из Фиренце Бенвенута Челинија. У вечерњим часовима мост је осветљен и представља прави рај за туристе који желе да осете прави дух Фиренце. Занимљиво је да је ово једини градски мост који је избегао уништење током Другог светског рата.

Са леве стране реке Арно простире се Олтарно, део Фиренце у којем доминирају мале куће, тргови мањих димензија и бројне продавнице антиквитета и сувенира. Ипак, након преласка преко моста Понте Векио, на само триста метара од њега смештена је и грађевина знатно већих димензија. На тргу Пити налази се истоимена палата. **Палата Пити** потиче из 15. века и саграђена је по пројекту Филипа Брунелескија за познатог фирентинског банкара Луку Питија. Након смрти овог банкара, палату је купила породица Медичи и претворила је у једну од својих резиденција. Каснији владари из ове породице су проширили простор око палате и доградили је. Већина доградњи потиче из 17. и 18. века. Архитектонски значај палате Пити је у њеној једноставности и строгим линијама. Почетком 20. века палата се отвара за јавност и данас се може разгледати око 140 просторија. Тренутно представља највећи комплекс галерија у Фиренци. Најпознатије су Галерија Палатина, Краљевски апартмани, Галерија модерне уметности, Музеј сребра, Музеј порцулана, Галерија костима и Музеј кочија. На великом простору иза палате налазе се вртови Боболи, комплекс геометријски уређених вртова које красе бројне фонтане, статуе и дрвореди.

И за крај, боравак у Фиренци не би био потпун када не бисмо уживали у погледу на град са неког од бројних видиковаца. Идеална прилика за добру фотографију и панорамски поглед на град су свакако купола фирентинске катедрале или Ђотов звоник. Међутим, најлепши видиковац представља Микеланђелов трг. Овај трг представља највишу тачку Фиренце. Налази се изнад реке Арно и украшен је копијама Микеланђелових статуа. Са овог места пружа се поглед који се не заборавља, посебно за време заласка сунца над Арном и тосканским брдима у даљини.

Мр Ивица Шантић

ПОВРАТАК У СОРЕНТО

Италија, земља дуге туристичке традиције свакако спада у омиљене дестинације, посебно Европљана и Американаца. Прве асоцијације на туризам ове земље односе се на Венецију, Верону, Рим, Фиренцу или Напуљ. У близини Напуља налази се Соренто, градић на јужном ободу пространог Напуљског залива, на малом простору, али са пуно садржаја који заувек остају у успоменама туриста који овамо дођу.

Срећна покрајина

Соренто припада Кампанији, једној од двадесет италијанских покрајина. Налази се на прелазу из средишњег дела државе у јужни. Назив „Кампанија“ потиче из римског античког периода од речи „*Campania felix*“, што на латинском значи „срећна покрајина“, или „плодотворна покрајина“. Наиме, због близине и природних погодности представљала је главну житницу града Рима.

Кампанија је приморска покрајина са изласком на источну обалу Тиренског мора на свом западу и југозападу. Обала је разуђена, са два велика залива, северним Напуљским и јужним, Салернским, које разваја Сорентинско полуострво. У заливима је смештено и неколико малих острва. Она су туристички веома цењена и позната, посебно већа од њих - Капри и Искија.

У оквиру Кампаније може се издвојити неколико природних целина. Источни, претежно планински део обухвата више од трећине површине покрајине и чине га средишњи Апенини који у облику потковице затварају покрајину са севера, истока и југа. Највишу тачку чини врх Милтето (2.050 m). Средишњи део (око 50% површине покрајине) представља пространо побрђе познато по узгајању агрума, винове лозе и маслина. Ту се налази и још увек повремено активан вулкан Везув. Западна целина је претежно равничарска и подељена на две веће равнице - северну, Кампанијску равницу и јужну равницу – Селе. Мада најмања регија (15% површине) она обухвата најактивнији

део покрајине, привредно развијен и густо насељен. Ово посебно важи за област главног града Напуља, која је на плодном вулканском земљишту испод Везува.

Клима у већем делу Кампаније је средоземна, да би у планинским крајевима добила оштрије, планинске црте. Речна мрежа је слабо развијена и постоји само неколико сталних речних токова, који имају значај једино на нивоу покрајине. То су Волтурно, Селе и Калоре. Ове реке су кратке, стрмо се спуштају са Апенина на истоку покрајине и стварају приобалне равнице при ушћу у Тиренско море.

Област Кампаније била је насељена још у палеолиту, а први познати становници била су Италска племена. У 8. веку п.н.е почиње оснивање старогрчких колонија у јужној Италији, па и у Кампанији, која тиме постаје део Велике Грчке. Прва грчка колонија Кума основана је северно од Напуља. У првом веку нове ере на то подручје долазе Самнити који оснивају Капуу, која постепено постаје конкурент Риму у економском и војном погледу.

Кампанија је била веома активно подручје у Другом пунском рату, када је Ханибал 217. п. н. е. спалио житнице Кампаније, да би изазвао реакцију слабије римске војске и тиме је увукао у отворен сукоб. Ханибал није успео довољно да умањи римску надмоћ. Његов циљ је био да се градови Кампаније побуне против Рима, који их није могао заштити. Ни Римљани нису успели да навуку Ханибала у замку. После победе Ханибала у бици код Кане 216. п. н. е. Капуа се побунила, најпре захтевајући равноправност са Римом тражећи да један конзул буде из Капуе. Када је Рим то одбио Капуа је започела преговоре са Ханибалом, који јој даје независност. Други градови Кампаније нису следили пример Капуе, тако да Римљани 211. п. н. е. покоравају Капуу. Кампанија је била изузетно важна за Рим као житница све док Рим није освојио Египат на прелазу из старе у нову еру. У то време поседи у Кампанији претварају се у латифундије, које су се задржале до модерних времена.

После пада Западног римског царства у Кампанији се водио Готски рат између Гота и Византије. Византија је победила, али последице рата су се осећале вековима. У ово време настаје и прва значајна лука Запада за трговину са Византијом, Амалфи. Нормани под вођством Роберта Гвискара освајају и уједињују Кампанију током 11. и 12. века. Одузели су Византији јужну Италију и образовано је Краљевство Сицилија.

После сукоба Хоенштауфоваца са папама, краљевство припада Карлу Анжујском, који губи Сицилију, па се ствара Напуљска краљевина. Алфонсо V Арагонски уједињује Напуљ са Сицилијом и оснива Краљевство Две Сицилије. Једно време поново су Сицилија и Напуљ одвојени, па Шпанија поново доминира (1504-1713.). Бурбони владају тим подручјем од 1713. године до коначног уједињења Италије 1860. године.

Данас Кампанија има преко 5,8 милиона становника и то је друга по бројности покрајина Италије. То је готово 2 пута више становника него пре једног века, али за свега 5-6% више него пре 25 година. Међутим, раст је био много израженији у приобалним деловима, посебно око Напуља, док се у већини планинских предела број становника знатно смањио. Кампанија је најгушће насељена италијанска покрајина. Густина насељености је преко 420 ст./km², што је двоструко више од државног просека (200 ст./km²). Део покрајине око града Напуља је изузетно густо насељен - преко 2.000 ст./km². Равничарски и приобални део покрајине је насељен у оквиру покрајинског просека. Овај део је и развијенији и окренут индустрији и туризму. Апенинско подручје на истоку и југу, махом пољопривредно, слабо је насељено (мање од 100 ст./km²).

У покрајини доминира италијанско становништво. Утицај спорог развоја покрајине у последњим деценијама види се и у веома малом уделу новодосељеног становништва (1,7%), махом насељеног у Напуљу и околини. Не треба занемарити ни приметан број новог, богатог становништва насталог од некадашњих туриста, махом Британаца и Американаца, који се настањују у туристичким пределима покрајине (Капри и Соренто).

Соренто

Соренто (итал. *Sorrento*) се на наполитанском дијалекту изговара као Суриенто (*Surriento*). Први трагови насељености у околним пећинама допиру до палеолита. Соренто је у почетку био феничанска колонија, која је временом прерасла у луку. Осим Феничана, било је у мањем броју и Самнита и Етрураца, У Соренто убрзо у све већем броју долазе Грци ради трговине са Напуљом и другим градовима на југу, постепено чинећи већинско становништво. Грци су луку називали „Сиреон“, што би значило „Земља Сирена“.

Овде је права прилика да се укаже на неке погрешне представе о Сиренама. Иако се у савременој популарној култури оне приказују као полужене–полурибе, у раној грчкој уметности Сирене су приказиване као птице с великим главама и ногама, а каткад и с лављом гривом. Касније су приказиване као жене с птичијим ногама, али и с крилима или без њих. Такође су и приказиване како свирају неки инструмент, најчешће харфу. Сирене су певале своју неодољиву и очаравајућу песму, што је терало поморце да плове према литицама и доживе бродолом. У Хомеровој „Одисеји“ сазнајемо како је главни јунак Одисеј побегао Сиренама. Наиме, он сâм био је привезан за јарбол, јер је из знатижеље желео да чује песму. Његови саборци су зачепили уши воском, а Одисеј им је наредио да игноришу његова запомагања.

Панорама Сорента са Везувом у позадини

Историја Сорента је нераскдиво повезана са историјом Кампаније. Након пораза Самнита, насеље је прешло под управу Рима. Римљани су били одушевљени природним лепотама краја, о чему сведоче остаци бројних вила. Овде су се насељавали римски ратни ветерани, којима су поклањани плацеви за ратне заслуге. Тако

првобитна феничанска колонија прераста из транзитне луке у функционално насеље са пратећом инфраструктуром. Са доласком хришћанства Соренто већ у петом веку постаје средиште епископије.

Са слабљењем утицаја Византије у седмом веку, Соренто добија аутономију у оквиру Напуља. У десетом веку Соренто је једно време имао статус самосталне републике, која 1137. године пада под налетом Нормана. У XVI веку је потпао под власт Турака, да би се на крају 1860. године заједно са Напуљем присајединио уједињеној Италији.

Соренто данас представља насеље приморске градске физиономије са око 17 000 становника. Налази се већим делом на ниском платоу који се стрмим одсецима од више десетина метара нагло спушта ка мору. Клима је типично медитеранска са благим зимама и топлим и сушним летима. Зими је средња дневна температура око 10°C, а лети 24°C. Годишња количина падавина је око 1000 mm, са максимум у касну јесен. Топло и сушно лето са пуно сунчаних дана погодује купалишном туризму, а блага зима омогућава непрекидност коришћења различитих облика туристичке понуде.

Посебност природе Сорента је бујна и брижљиво негована вегетација. Град је утонуо у златну боју мандарина, поморанџи и лимуна. Видели смо градове где агруми чине део градског декора, али оваква плућа града боје злата никада. Чини се да су одувек постојала, а потом је неко „засадио“ зграде, виле, палате, куће. Придошли с мора, или с копна, закорачићете у просторе рајског парка, а раскошна здања за становање или одмор, на размеђу копна и мора, распоређена су као перле на драгоцену огрлицу полуострва. Ако хоћете да видите праву шуму агрума, на 16 хектара, посетите приватни парк Пицо, из 18. века, у којем су поред младих сачувана и античка стабла. Од лепоте тог пејзажа, који се простира дуж мора, застаје дах. Врт, парк, терасе између дрвећа са златним плодовима и погледом на море доказ су о културном наслеђу које су створили људи који су умели вековима да промишљају, чувају, негују. Некада је у овим лепотама уживао и славни писац Андре Жид.

Плаже нису велике, али има доста малих увала. Море је обгрлило градић, што је посебно значило у прошлости, у временима када је оно било једини пут. Тада једина врата града, заправо мала лука, потичу из 15. века и најавутичније су сведочанство о старом изгледу Сорента. Лука Марина Гранде је рибарско село које је сачувало сву чар некадашњег изгледа - кућице различитих боја, мале барке, и остатке

врата из трећег века п.н.е, која такође сведоче о томе да је ту некада постојала цивилизација. Рибари су и данас везани за ово место, за традицију, и упркос туристима и радозналима који га посећују, време овде као да је стало.

Знаменитости Сорента

На централном тргу налази се споменик заслужном грађанину, чувеном поети, Торквату Тасу, који је имао веома буран живот. Тасо је био уверен да се удаљио од црквеног учења и пријавио се инквизитору у Ферари. Затворен је у самостан, али бежи и путује по Италији. Године 1575. довршава своје најпознатије дело „Ослобођени Јерусалим“, које је писао готово десет година. У њему је приказао менталитет ренесансног човека, артистички немир и љубав за баштину хеленског света. Аутор је великог броја лирских песама. Уврежена је легенда о Тасовој наклоности према дубровачкој песникињи Цвијети Зузорић, којој су наводно посвећена три сонета и пет мадригала.

Споменик великом поети Торквату Тасу

Соренту припада почасно, прво место у свету по слави у уметности интарзије у дрвету, а права експлозија у овом занату уследила је у првој трећини 19. века. Не може се боравити у Соренту, а не видети неколико изузетних места - Музеј интарзије, који чува врхунске мозаике у дрвету и сведочи о дугој народној традицији познатој у свету, употпуњен старим фотографијама и оруђем са којим се то радило. Ово древно мајсторство траје и данас. Колекцију у овом музеју сакупио је архитекта Алесандро Фиорентино, који је десет година трагао по свету за предметима који су некада отишли из Сорента. Тако је, на неки начин, Соренту вратио његово културно благо. Ово сакупљено сорентинско благо у интарзији доживело је преко 50 изложби широм света. То је засад једини музеј на свету посвећен интарзији у дрвету, а у њему је изложена и импозантна колекција фотографија светских великана који су дуже или краће живели у Соренту, међу којима су: Ибзен, Гете, Стендал, Шчедрин, Алфред Де Мисе, Дикенс, Вагнер, Бајрон, Шели, Скот, Корсаков, Горки и бројни други великани пера, кичице, уметности нота.

У градском музеју „Кореале” изложене су колекције грчке и римске културе, порцелан из Каподимонте, слике из периода од 17. до 19. века, а из парка пружа се очаравајући поглед на залив. Музеј се налази у вили коју су браћа Алфредо и Помпеа Кореале, представници последње генерације некадашње чувене племићке породице, поклонили граду са свим сликама, намештајем, фигурама у мермеру и статуама грчким, римским и средњовековним, некада пронађеним у граду или околним зонама. Колекција садржи предмете из 3. и 4. века пре Христа, из грчког периода, од различитих су материјала, са уграђеним комадићима од оклопа корњаче.

Соренто је у 19. веку био права руска колонија. Тешко је установити ко је први од Руса стигао на полуострво, али Шчедрин, славни руски сликар, заувек је „описао” Соренто на 47 слика. Умро је у њему 1830. године и сахрањен прво у цркви Сан Винћенцо, а касније су његови посмртни остаци пренети на гробље. У Соренту се говорио, и то у великој мери, и руски језик. Постоји једно готово нестварно лепо место где се тај језик чуо понајвише. То је хотел „Имperiјал хотел Трамонтано”, а када би зидови могли да говоре, испричали би велику и чудесну причу.

Некада је ово здање била римска вила, (11. марта 1544. у западном крилу данашњег хотела рођен је Торквато Тасо), а много

касније, спајањем две виле, настао је хотел са чаробним вртом који броји данас 230 стабала, од којих су многа стара вековима. Овде су боравили најславнији људи, а и данас такве привлачи. Његовим салама и вртовима шетали су принчеви, принцезе, крунисане главе. У њему је са пратњом од 200 људи два месеца боравила краљица Марија Александровна, супруга краља Александра другог и у њему примала бројне угледне госте, међу којима и Виторија Емануела и црногорског принца Николу. У хотелу је боравила и наша краљица Наталија Обреновић, и због свих тих крунисаних глава овај хотел има назив царски испред имена.

Полуострво има своје јединствене етно-гастрономске специјалитете, традиционалну производњу сира (моцарела) и млечних производа, путер, разне врсте рибе, ароматичне траве и агруме. Плодови копна са плодовима мора у савршеном су сагласју, паста из Грађана, кобасице и саламе ручне производње, све врсте меса. Позната је врста ликера од лимуна – Лимончело. Наравно, Напуљски залив је и домовина пице.

Да ли сте некада чули песму „Врати се у Соренто” (*Torna a Surriento*)? Типично наполитанску мелодију компоновао је Ернесто де Куртис, а текст је написао његов брат Ђанбатиста, давне 1902. године. Сматра се да је компонована у част краљице Марије Александровне, која је тада долазила у посету граду. Са мањим изменама изведена је на локалном музичком фестивалу, након чега доживљава метеорски успон као љубавна канцона. Изводили су је многи, како Италијани (Клаудио Вила, Луђано Павароти), тако и други (Дин Мартин, Хозе Карерас, Пласидо Доминго). Постоји чак и рокенрол варијанта Елвиса Прислија. Нема сумње, ако икада дођете у Соренто, морате му се и вратити.

Др Владан Дуцић
Драгана Дуцић

ГАУДИЈЕВА БАРСЕЛОНА

Шпанија је једна од најзначајнијих туристичких земаља у свету. Има површину од 504.030 km² и 46.030.109 становника по попису из 2010. године. У последњих 60 година налази се међу 10 туристички најпосећенијих земаља у свету, што најбоље указује на значај и улогу туризма у социо-економском развоју ове земље. У туризам се константно улаже. Поред изградње хотела и других туристичких капацитета, велика средства се улажу и у изградњу путева, аеродрома, модернизацију железнице итд. Када је реч о друмском саобраћају, највећи ефекат остварен је изградњом медитеранског аутопута „Аутописта де Леванте“, који води од француске границе према Барселони и даље ка југозападу Шпаније. Овај аутопут спаја Каталонију и Барселону са унутрашњом и јужном Шпанијом, као и Француском. Аутономна покрајина Шпаније Каталонија која се пружа од рта Креус пред шпанско-француском границом до ушћа Ебра у Средоземно море, са површином од 32.114 km², заузима друго место у Шпанији (иза Балеарских острва) по броју смештајних капацитета. Са једне стране море, са друге Каталонске планине, пружају сјајне климатске ефекте, идеалне за рекреативни, и градски туризам. Реч је о саобраћајно добро повезаној и туристички афирмисаној регији Шпаније, чија природна и антропогена туристичка богатства спадају у ред најатрактивнијих у Европи, и свету.

Свакако неизоставни део ове целине, јесте главни и највећи град регије, као и највећи лучки град Шпаније-Барселона. Током протеклих стотинак година Барселона је прошла кроз различите периоде развоја, да би данас израсла у један од највећих центара транзитног туризма у Шпанији. Барселона је смештена на средини обалске линије Каталоније дуге 450 km. Више од половине становништва Каталоније живи и ради у Барселони, седишту провинције и њеном највећем и главном граду. Барселона је после Мадрида други по величини град у Шпанији и један од најстаријих на Средоземљу. Град је основан у III веку пре нове ере. По попису становништва из 2006. године центар града је имао 1.605.602 становника, а обухватао је површину од око 100 km². По истом попису,

Барселона са периферијом је имала 3.161.081 становника и површину од 633 km². Математичко-географски положај Барселоне одређен је њеним координатама. Налази на 41° 23' северне географске ширине и 2° 11' источне географске дужине.

Барселона је и индустријски развијен град (текстилна и машинска индустрија), научно средиште, центар културе и уметности и велика лука. У периоду после Олимпијских игара, чији је Барселона била домаћин 1992. године, дошло је до интензивног раста туристичког промета у овом граду. За потребе ове манифестације обимна средства су инвестирана у иновирање и проширење туристичких капацитета, инфраструктуре, културних, забавних и рекреативних садржаја. Фасаде зграда, тргови и улице тада су у великој мери променили изглед. Када се томе додају и ефекти широке међународне промоције овог каталонског града као домаћина Олимпијских игара, јасно је да је Барселона постала туристички атрактивнији град, у односу на период пре 1992. године. Непосредна близина мора чини је атрактивном и за рекреативно-купалишни туризам. Велики број антропогених туристичких вредности, као и мешавина различитих архитектонских стилова која је настала као производ културно-историјског богатства ових простора, чини је неизоставном туристичком дестинацијом. На помен архитектуре у Барселони, одговорићемо логичном асоцијацијом на јединственог и незаменљивог Антонија Гаудија. Отац Барселоне у архитектонском смислу, већину својих дела дизајнирао је баш ту, у граду где је и завршио студије архитектуре. За време студија, да би се издржавао, радио је по архитектонским бироима. Још тада, правио је скице дела која тек касније добијају на вредности. Студије је завршио просечним оценама, без превелике подршке професора. Тек касније, Гауди ће својим делима у Барселони стећи бесмртност и јединственост у свету архитектуре.

Антонио Гауди

Прича се да је пола Барселоне било ожалашћено 12. јуна 1926. године. Погребна поворка, која је полако вијугала од болнице Светог крста у старом делу Барселоне до цркве Саграда Фамилиа, била је дуга осам стотина метара. Шпалир од више хиљада људи, на потезу дугом три километра, стајао је да укаже последњу почаст Антонију Гаудију и Корнету, “најгенијалнијем од свих архитеката” или како је једном за њега казао његов пријатељ и колега Хоаким Торес Гарсија, “највећем

Каталонцу од свих Каталонаца”. И заиста, међу ожалошћенима у процесiji били су скоро сви виђенији људи из његовог родног краја. “Где год да крене посетилац Барселоне сусрешће се са делима Антонија Гаудија, архитекте који је у Шпанију привукао љубитеље уметности из целог света”.

Антонио Гауди је рођен 25. јуна 1852. године у Реусу као син казанције. Дакле, није потицао из нарочито имућне средине. Антонио је био и болешљив од малих ногу. Реуматизам га је још док је био дете спречавао да са вршњацима изводи враголије по улицама. Зато је био принуђен да остаје код куће. Упркос ограниченом кретању, очи и мисли малог Антонија биле су слободне. Био је прерано сазрело дете које збуњује родитеље невероватном проницљивошћу. Његов интерес са архитектуру појавио се док је био ђак у Реусу (школа је касније добила његово име). Са 17 година отишао је у Барселону да студира архитектуру. Изгледа да није био нарочито добар студент, али ипак, био је довољно добар да солидно савлада основне архитектонске принципе. На пример, за свој нацрт капије гробља добио је оцену “изванредан”, што му је омогућило да положи испит, премда, очигледно не и без одређених потешкоћа. Време проведено на универзитету није било само време откривања на пољу архитектуре. Тада се испољава његов одлучни карактер и бурни темперамент. С намером да свом пројекту, капији гробља, да посебну “атмосферу”, отпочиње га цртајући мртвачка кола и врло уочљиво ствара цртеж на коме су много детаљније приказана ова кола него тема задатка, гробљанска капија. Професори нису били слепи за Гаудијеву склоност да све ради у свом маниру. Декану архитектонског факултета било је јасно да је студент коме се дозволило да положи испит или геније или лудак. То је мишљење са којим ће се Гауди суочавати много пута током своје каријере. Завршивши студије на званично установљен начин, брзо се удаљио од устаљених правила у архитектури.

Значајнија Гаудијева дела у Барселони

Антонио Гауди је имао различите фазе стваралаштва у току каријере. Иако се трудио да што мање имитира претходна дела, иста су му била инспирација за остваривање својих, и у одређеним периодима, подсећала су мање или више на већ постојеће правце ка што су маварски, готички и др. И поред тога, Гауди је архитекта који је створио

сопствен и јединствен стил, и као такав, направио је уникатна дела која данас посећују милиони туриста.

Кућа Висенс

Када је 1878. године произвођач опека и керамичких плочица Мануел Висенс ангажовао Гаудија да му пројектује летњу резиденцију, млади архитекта је био готово без искуства. Он је непосредно пре тога добио звање архитекте. До 1883. године када је Гауди отпочео са радовима на објекту, дакле са доста закашњења, он је имао искуство само са јавним објектима. Пројектовање резиденције била је за њега потпуно нова област. Задатак није био једноставан јер је кућу требало подићи на невеликој парцели и поставити је у низ са другим прилично конвенционалним зградама.

Кућа Висенс

У погледу конструктивног решења, ова Гаудијева резиденција није необична. У поређењу са комплексним просторним конструкцијама његових познијих дела, овај објект може се учинити неинтересантним. Кућа Висенс је потврдила Гаудијев таленат архитекте који комбинује машту са оригиналношћу. Упркос његовој предиспозицији према

бизарном, ово је један од раних примера Гаудијеве склоности према практичном. Основа правоугаоног облика је прилично једноставна. Фасцинантна је спољашњост ове куће. Пре свега по издашној употреби керамичких плочица у боји, које са једне стране изгледају као вертикални зидни носачи, а с друге стране су постављене у форми шах поља. Гледани из даљине ови геометријски орнаменти подсећају на арапске структуре, премда се не може прецизно распознати да ли су узорци садржани на овим раним радовима ипак персијски.

Кућа Ел Капричо

Нико се данас не сећа како је ова мала кућа добила назив Ел Капричо: по (не) расположењу, каприцу или ћефу. Уколико овај назив има неке везе са враголастим утиском који кућа оставља, онда је потпуно примерен. Кућа стоји као да је пала из ведре неба, из неког другог света, спустивши се ту у зеленило Комиљаса у близини Сантандера. Гауди је покушао да комбинује средњи век, златно доба Каталоније, са лепотом и достојанством оријенталних резиденција. Кућа делује „тешко“. Компактни објект са равномерно распоређеном шаром од плочица постављених између редова опеке и торњем који се својим масивним стубовима ослања на „мрачни“ средњи век. Али ту је и елегантни, богато украшени средишњи део торња, дрско уздигнут, као неки нагоре радознано уперени прст, који својим кровом на врху доводи у питање законе гравитације.

Палата Гуељ

Без обзира где човек стоји у Улици Ноу де ла Рамбла, тешко је у целости сагледати палату коју је Гауди изградио за свог пријатеља Еусебија Гуеља. Проблем није у величини објекта, већ у димензијама парцеле које су само 16,5 x 20 m. Улица је толико узана да је немогуће довољно се удаљити како би се палата добро видела. Све што се може видети из неке од кућа преко пута јесте једноставни фронт од великих камених блокова. Ово је палата са бајковитом баштом на крову.

Услови под којима је палата грађена нису били повољни. Улица Конде дел Асалто (данас Улица Ноу де ла Рамбла), где је палата требало да буде подигнута веома је уска, а ни плац на коме је требало да се налази није био велики. Гауди је израдио 25 пројеката фасаде. Напокон се одлучио за изненађујуће умерену верзију својих претходних

пројеката. Фронт куће, који се непосредно наставља на суседну зграду, карактеришу прави углови. Главни декоративни елемент представља благо истурени балкон на првом спрату, који се само на крајевима фасаде, преноси и на други спрат. За решавање фасаде између два велика улаза, Гауди је поставио раскошно украшен стуб, на коме се налазио грб Каталоније, који је јасно алудирао како на политичко опредељење покровитеља, тако и на његово сопствено. У палати се налази 127 стубова који стварају утисак огромног простора што је била оптичка илузија на којој је Гауди свесно истрајавао. Улазни портали су изван сваке пропорције у односу на површину целе фасаде. Али ипак, кад човек стоји пред њима, не може се отети утиску да стоји пред палатом немерљиве величине.

Кућа Калвет

Кућа Калвет је Гаудијево најконвенционалније дело, а гледано у целини, скоро се може рећи и досадно. Кућа Калвет изгледа много већа у односу на околне строге, безизражајне зграде које је окружују. Овај утисак би се могао довести у везу са многобројним балконима и њиховим заобљеним бачвастим оградама од кованог гвожђа, које чине да фасада целе куће изгледа као да се испупчила унапред. Гауди је сигурно намерно хтео да произведе овакав ефекат, јер иако је Кућа Калвет готово симетрична, балкони се међусобно разликују. У односу на оне у средини, они са страна су мањи и не тако истурени. Изнад главног улаза на средини зграде поставио је велики еркер, готово барокног изгледа. Ово представља најочигледнији пример његове склоности ка симболичким алузијама које ће се у најчистијем облику јавити на цркви Саграда Фамилиа. На задњој фасади, уместо округластих бачвастих балкона налазе се два низа застакљених галерија са двоструким шалонима који штите од светлости.

Парк Гуел

Густа борова шума и величанствене авеније оивичене палмама у северозападном делу Барселоне су данас оно што његово име и означава-парк. На великом тргу окруженом дрвећем, могу се видети пензионери како ћаскају и млади парови који су овде потражили осаму. На клупи у боји, која се као огромна змија увија око сквера има места за све. Када је Гауди започео радове, овде није било ни трага од парка.

Није било воде, земља је била пуста, а падине без вегетације. Гаудију се може захвалити за дрвеће и грмље које сада овде расте. Међутим, овај парк, рекреативни центар Барселоне, разликује се од онога што је првобитно планирано. Еусеби Гуел, Гаудијев најватренији обожавацац и покровитељ, желео је и нешто више. Планирао да се направи вртни град, једно експериментално “рајско” насеље на ободу града. На крају, оно што је изграђено ипак је био парк користан за целу Барселону.

Парк Гуел

Парк се састоји од веома раличитих и узајамно искључујућих елемената. Поглед се задржава на богатству јасних и блиставих боја које строго узевши, не би требало да буду део свеукупног пејзажа. Међутим оне га не нарушавају, већ се у њега складно уклапају. Исти утисак ствара и бескрајно дуг зид укупне површине од око 200 ари који окружује читав парк. Зид заиста представља страно тело, поготово зато што је делимично обојен. У сваком случају, просто понављајући контуре самог терена, он обгрљује скоро сваки завој и кривину у овом брдовитом пејзажу. Павиљоне у виду кула на улазу, чуварску кућицу необичног крова, змаја од керамичких плочица који чува парк, дворану са стубовима, парковску клупу дугачку неколико стотина метара у мозаику од фајанса и ломљених плочица, медаљоне, пролазе и цветне

жардињере, није могуће описати. Парк Гуељ је 1984. године стављен под заштиту UNESCO-а.

Саграда Фамилиа

Да гомиле камења, скеле и велики кранови нису део уобичајене опреме ове цркве, човек би пао у искушење да кроз главни портал уђе у тај дом Господњи. Са источне стране, ова моћна грађевина делује довршено - црква у готичкој традицији, а опет и типично дело архитектуре XX века. И заиста, било је потребно цело столеће да се овај објекат сагради. Пре више од сто година Гауди је отпочео са градњом ове цркве а данас, деценијама после његове смрти, спољни зидови постоје у рудиментарном стању. За довршавање главног портала биће потребно још доста времена, док радови на фасади нису ни започети. Уколико се ова црква икада заврши, представљаће праву експлозију облика, док ће прва служба звучати као песма рајских хорова, јер се унутра налази простор за 1500 певача, дечји хор од 700 чланова и 7 оргуља на хорској галерији. Али у овом тренутку, тај циљ изгледа далеко.

Гауди је на цркви Саграда Фамилиа радио скоро целог свог професионалног живота. Нико а најмање сам Гауди, није очекивао тако дуготрајан процес. Са извођачким радовима почео је да руководи 1883. године у тридесет првој години живота. Доста дуго био је врло оптимистичан у погледу извесности завршетка пројекта. Године 1886. још увек је веровао да ће се црква завршити за мање од десет година, уколико буде на располагању 360.000 пезета годишње. Међутим, финансијска подршка није била гарантована ни на један начин. Како је то била покајничка црква, намера је била да се она у потпуности финансира донацијама. То је довело до значајних заостатака током Првог светског рата, када се дешавало да Гауди иде од врата до врата да сакупља новац.

Почетком правог Гаудијевог рада може се сматрати апсида која се налази изнад крипте. Иако је готичка традиција остала као несумњив извор инспирације, Гауди ју је прочистио од свих сувишних облика. Задржавајући готички прозор, он га додавањем различитих кружних елемената, ослобађа формалне строгости. Седам капела развија се из олтара, које самим овим чином поставља у визуелно средиште грађевине. Олтар је ослобођен вековима присутне обилне орнаментике, која је скоро загушила олтаре многих цркава. Ово говори у којој мери је

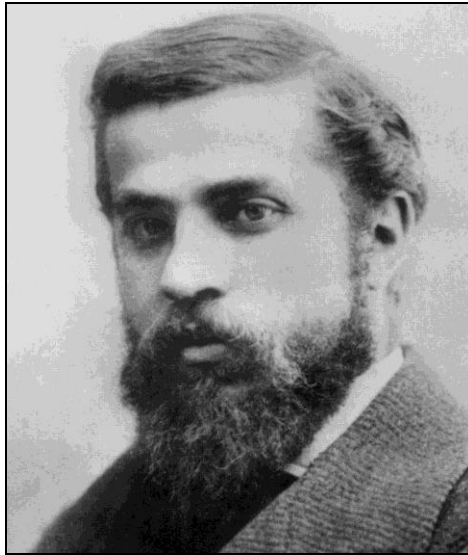
Гауди водио рачуна и о религиозним функцијама цркве. Током рада на цркви Саграда Фамилиа, Гауди не само да је проучавао форме црквене архитектуре, већ и литургику.

Саграда Фамилиа

Док у првом тренутку портали и торњеви изгледају као веома маштовите, чисто архитектонске, али и у инжењерском смислу осмишљене форме, сваки од ових раличитих елемената цркве има другу, симболичку функцију, која је за Гаудија можда била и од веће важности. Уобичајено је било да се библијске сцене користе као “илустрације” на катедралама. То је био случај и са црквом Саграда Фамилиа с тим што се овакво богатство сцена тешко може срести на другом месту. Гауди није желео само да сагради божји дом, место молитве, већ је цркву схватао као веронауку исклесану у камену, као “књигу” из које људи могу читати. Ово се може закључити на основу присутне тенденције ка употреби симбола. Дванаест звоника својим традиционалним облицима не представљају ништа посебно. Међутим, они указују на средишњу, фундаменталну, просторну карактеристику.

Гауди је видео цркву као мистично тело Христово. Представљен олтаром, у центру је сам Христ. Христ је глава овог тела, што је симболично представљено главним торњем катедрале на чијем се врху налази велики крст који наговештава Христа као спаситеља света. Дванаест кула које се као круне уздижу изнад фасада, кореспондирају са хришћанством као целином, представљеним кроз дванаест апостола.

Антонио Гауди

Гауди није дочекао довршавање главне апсиде. Источна фасада са којом је отпочео радове на главној грађевини, такође је остала недовршена. У време Гаудијеве смрти била су готова само три од четири торња са источне фасаде. Од три пројектоване фасаде, он је скоро у потпуности завршио само источну. Остале постоје само на нивоу гипсаног модела. Особеност Гаудијеве концепције се сагледава кроз пројекат фасада. Свака фасада је посвећена једном од аспеката Христових послана. Кроз реалистичне и симболичне представе, Христ се појављује као човек на земљи, као спаситељ света, и као онај који одлучује о животу и смрти на дан Страшног суда. Гауди се искључиво бавио приказивањем Исусовог живота на Земљи.

Боје су коришћене симболично. Гауди је намеравао да користи зелену боју за „Портал наде”. Са својим веселијим темама источна фасада је требало да буде светла и пуна боја, док је западну, фасаду страдања замислио у тмурној гами. Намера му није била да камен остави у природним нијансама јер је мрзео колористичку монотонију.

Јеванђеоска истина, као и толико пута у Гаудијевим делима, није приказана пикторално већ у облику натписа. Натписи се јављају на деловима фасаде који су последњи довршени. На источној фасади, између спиралних отвора звоника у средини, може се прочитати “Санктус, Санктус, Санктус”. Овај натпис, радосно, као при успењу у рај, води посматрачев поглед ка висинама.

Решење основе следи главне примере готичких катедрала. Црква Саграда Фамилиа замишљена је као петобродна базилика са тробродним трансептом. Основа је у облику крста. Дужина главног брода требало је да буде око 95 m, а трансепта око 60 m. Ове димензије, одговарају димензијама Катедрале у Келну (коју је Гауди веома позитивно оценио). Код Катедрале у Келну употребљени су огромни стубови и контрафоре (штаке), за чију је употребу Гауди осуђивао готичку архитектуру. Он је међутим успео и без ових помагала. Црква Саграда Фамилиа најбољи је пример Гаудијевог фундаменталног открића да међусобно спојени, уланчани параболични лукови и коси подупирачи могу носити велике терете, чак и масивне засвођене зидарије. Његово јединствено конструктивно решење стубова произвело је изненађујући споредни ефекат. Бродови цркве као да су осветљени божанском светлошћу, а стубови изгледају као да не носе никакав терет. Гауди је говорио да је вечита супротност између оптерећења носећих елемената у његовој архитектури превазиђена на позитиван начин. Стуб на источној фасади илуструје ову теорију. Гауди је за стопу стуба искористио две огромне корњаче. Стубови изгледају као да израстају из њихових оклопа, као да ничу увис, док би у стварности они заправо здружили животиње. Ретко се може наћи овако јасно представљена потврда неке теорије.

Суочен са овим богатством симболичких алузија које обједињују цркву или бар њену фасаду у “слику” експресивне снаге, посматрач може бити у искушењу да заборави на Гаудија као на великог градитеља. Обиље орнаментике на источној фасади може довести до превида битне чињенице -да је Гауди црквом Саграда Фамилиа успео да реализује импозантно архитектонско дело, где се препознају његови корени у традицији, али наравно и увек присутан његов сопствени стил.

Кућа Батло

Моћни стубови који подсећају на стопала неког огромног слона јесу прво што човек примети пролазећи улицом. Кров је оивичен зупчастом линијом која личи на кичму диносауруса. Фасада садржи извештајан број малих, елегантно извијених балкона који су приљубљени уз чело куће као птичја гнезда на лицу каменог гребена. Фасада се пресијава у много боја. У њу су утиснуте мале, на крљушт налик округле плоче. Нема рубова и углова. Чак су и зидови заобљени у усталасаном покрету и у основи је остварен утисак глатке коже морске змије. Салвадор Дали је хвалио Гаудија због његових “меких врата од телеће коже”. Чак и спољни зидови на Кући Батло изгледају као да су направљени од меке и савитљиве коже. Овај сан о мекоћи и природности наставља се и у ентеријеру.

Архитектура будућности

Гауди је знао да ће његова архитектура бити присутна у будућности. Када су га упитали да ли је црква Саграда Фамилиа једна од најзначајнијих катедрала, одговорио је: „Не, само је прва у једној потпуно новој серији”. Међутим, ово пророчанство још увек чека своје испуњење. Мада је Гаудијев утицај бледео током прве половине двадесетог века, његов значај за каталонски покрет остао је непромењен. Када је 1925. године један научник довео у питање значај Гаудија као архитекте то је изазвало буру протеста и жестоку полемику. Суштину Гаудијеве архитектуре посебно је примерено непрестано промишљати из перспективе данашњег времена. Наша ситуација није битно другачија од оне пре сто година када је Гаудијева уметност настала. Ми смо такође потпуно напустили сиве фасаде, чисте и умерене линије, мада још увек нисмо сведоци једне тако директне и радикалне реакције каква је била арт нуво. Гаудијев коментар Куће Батло готово да звучи као пророчанство за блиску будућност: „Углови ће нестати, материјали ће се показати у богатству својих звезданих кривина, Сунце ће сијати кроз све четири стране, и све ће изгледати као визија Раја”.

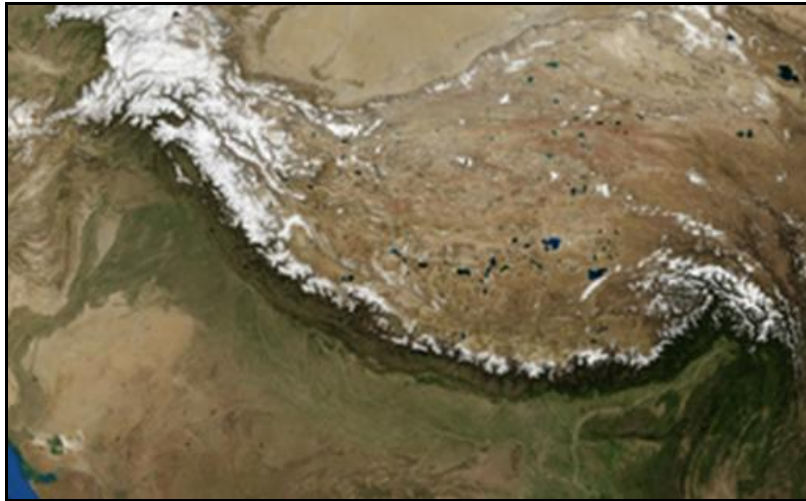
Гаудијев рад данас стоји као недовршена скулптура, а црква Саграда Фамилиа симбол је тог стања.

Слободан Пејновић

ХИМАЛАЈИ-РАЗВОЈ И УТИЦАЈ ТУРИЗМА НА БИОДИВЕРЗИТЕТ

Укупан број „врућих“ тачака биодиверзитета на Земљи износи 34 и Хималаји су једна од њих. Истежањем у луку од 3.000 километара преко севера Пакистана, Непала, Бутана, северозападне и североисточне државе Индије, хималајска „врућа тачка“ биодиверзитета обухвата и Монт Еверест, као и реку Ганг. Овај огромни планински венац се простире на око 750.000 km² и његове планине не престају да се померају и расту, што доводи до разноликости у екосистемима дуж целог региона. Јединствена карактеристика биодиверзитета Хималаја јесте проценат ендемичних врста који је доста већи од процента других врућих тачака. Од процењених 10.000 врста биљака, око 3.160 су ендемске. Такође треба напоменути да у овој врућој тачки биодиверзитета, на око 5.500-6.000 метара почиње зона сталног снега и леда, и да упркос овим суровим условима постоји евиденција о васкуларним биљкама које опстају и на највишим узвишењима на Земљи. Јединственост биодиверзитета се огледа и у следећим чињеницама. Слатководне рибе потичу из три главна дренажна система река Инд, Ганг и Брамипутра. Слатководних рибљих врста има 269, а око 33 су ендемске. Међу водоземцима постоји 105 врста, од којих су 42 ендемске. Гмизаваца је документовано 176 врста, од којих су 48 ендемске. Скоро 977 врста птица је евидентирано, али су само 15 њих ендемске. Око 300 врста сисара је уочено на Хималајима, укључујући и десетак које су ендемске. Неке од ових врста су нажалост постале угрожене, а један од разлога је био и амбициозан развој масовног туризма на тим просторима поткрепљен недовољном еколошком свешћу, као и потребом за привредним и економским бољитком без поштовања принципа одрживог развоја. Сталан раст броја становника у врућој тачки је довео до великог крчења шума и пашњака зарад култивације. Велике површине на којима се развио биодиверзитет Хималаја су деградиране. Присутан је криволов зарад цењеног меса или крзна. Експлоатација лековитих биљака хималајских шума и ливада

зарад традиционалне медицине или једноставно знатижеље. Шумском екосистему је такође нанета велика штета услед крчења и експлоатације дрвећа. Остале претње по биодиверзитет представљају и рударство, изградња путева итд. Туризам је један од фактора како развоја тако и деструкције овог простора уколико се правилно не користи.

Сателитски снимак Хималаја

Туризам у ширем смислу постоји већ дуже време на Хималајима, пре свега у облику ходочашћа у хинду светилиштима која се налазе високо у планинама. Са доласком Британца у 19. веку, основана су летовалишта, такозване „Хил-станице“. Данас, ове „Хил-станице“ су највише посећене од стране припадника индијске и пакистанске средње класе. "Модеран" масовни туризам у хималајском региону се може посматрати кроз активности као што су пешачење, планинарење, разгледање и бављење зимским спортовима. Ови облици „западног“ масовног туризма су имали велики утицај на целокупну животну средину као и на локалну друштвену структуру Хималаја.

Хималаји (санскрит: *himalayah*-снежно боравиште; од *hima*-снег и *aalaya*-боравиште) су планински венац у Азији, који раздваја

Индијски подконтинент од платоа Тибета. На Хималајима се налази највиши планински врх на свету, Монт Еверест. Хималајски планински систем у ширем смислу укључује још и Каракорум, Хиндукуш, као и друге, мање венце који се протежу из Памирског чвора. Хималајски планински систем је уједно највиши на планети и дом највиших светских врхова, тзв. *Eight-thousanders*, међу којима су Монт Еверест и К2. Како би схватили огромну размену овог планинског венца, треба рећи да хималајски систем обухвата преко 100 планинских врхова изнад 7.200 m, односно свих 14 врхова у свету изнад 8.000 m.

Хималаји спадају међу најмлађе планинске ланце на свету. Према модерној теорији тектонике плоча, стварање Хималаја је резултат судара континента или орогеније дуж границе између индо-аустралијске плоче и евроазијске плоче. Судар је започео у горњој креди пре око 70 милиона година, када се индо-аустралијска плоча покретала ка северу брзином од 15 cm годишње и сударила са евроазијском плочом. Хималајски регион углавном има две сезоне, зиме и лета. Просечна летња температура у јужном подножју је око 30°C, а просечна зимска температура је око 18°C. Климатски услови хималајског региона су променљива категорија због промена у висини. Клима је овде врло непредвидива. Хималаји садрже велики број глечера, од којих је посебно познат Сјачен глечер, јер је највећи на свету ван арктичког круга. Последњих година научници примећују повећање брзине повлачења глечера, као резултат глобалне промене климе. Тај ефекат има потенцијалну могућност да буде катастрофалан за стотине хиљада људи који током суве сезоне зависе од река, које потичу са глечера. Неке од светски највећих река (Ганг, Инд, Брамапутра, Јангцејанг, Меконг, Салуен, Црвена река, Чао Праја, Иравади, Аму Дарја, Сир Дарја, Тарим и Жута река), извиру на ширем региону Хималајима, а њихови сливови напајају око 3 милијарде људи.

Људски утицаји

Упркос њиховој очигледној удаљености и неприступачности, Хималаји нису поштеђени људског утицаја на губитак биодиверзитета. Људи су живели у планинама Хималаја хиљадама година. У последњих неколико деценија, већи приступ светског тржишта и појачана потражња за природним ресурсима утицали су на раст популације у најпродуктивнијим деловима екосистема од којих су неки од њих са

најбогатијим биодиверзитетима. Стално повећавање броја становника у области „врुће тачке“ довела је до великог чишћења шума и пашњака. Илегалне и легалне сече се често јављају на изузетно стрмим падинама, што доводи до велике ерозије. Иако култивација има општу горњу границу од око 2.100 метара на обронцима изложеним монсуна, људи гаје пољопривредне усеве. Јечам, кромпир и хељда се гаје на високим надморским висинама у унутрашњости долина, као и у неким областима, као што су Јумла, Кашмир, Лахоул и Ладакх. Конверзија шума и пашњака за пољопривреду и насеља је довела до масовног крчења шума у Непалу, као и у индијским државама Сиким, Дарјелинг и Асам.

Прикупљање дрва за огрев и генерално експлатација дрва, како за домаћу потрошњу тако и за извоз, нанела је озбиљну штету шумском екосистему Хималаја. Флора ливада је прекомерно експлоатисана за потребе традиционалне медицине (колекционари лековитих биљака увек приликом убирања истих, почупају и корен и тако искорене целу биљку). Непланирано и лоше управљање туризмом довело је до погоршања животне средине. Политички немири, често у виду побуна, такође угрожавају интегритет неким заштићеним подручјима. Осим тога, криволов је озбиљан проблем у планинама Хималаја, где су тигрови и носорози ловљени због својих делова тела за потребе традиционалне кинеске медицине, док су зимски леопард (*Uncia uncia*) и црвене панде (*Ailurus fulgens*) тражени због свог лепог крзна. Остале претње биодиверзитету и шумама представљају рударство, изградња путева и великих брана, као и загађење услед употребе агрохемикалија.

Туризам Хималаја може се поделити на три различите фазе или категорије: верска ходочашћа, британске „Хил- станице“ 19. века и савремени масовни туризам 20. века.

Ходочашће

Ходочашће на Хималајима је играло важну улогу у неколико различитих религија. Обожавањем светих река и природних божанстава има своје корене у Аријевској култури која је касније интегрисана у хиндуизам. Цели Хималајски регион има духовно значење за Хиндусе који га посматрају као "сакрални простор". Ово доводи до другачије хинду тачке гледишта на Хималаје, који нису само скуп природних карактеристика или леп пејзаж, већ презентација божанског. Процењује

се да је ходочашће на Хималајима започето између 4. и 2. века п.н.е. У најранијим писаним доказима о ходочашћу на Хималајима помињу се Хардвар и извори Ганга (Бадринатх и Кедарнатх) као дестинације ходочашћа. Најважније дестинације ходочашћа су биле а и сада су извори река Ганг и Јамуна, језеро Манасаровар и планина Каилаш, дом Шиве, у јужном Тибету.

Табела 1: Број туриста у местима ходочашћа Гархвал Хималаја (у хиљадама)

Година	Бадринатх	Кедарнатх	Ганготри	Јамунотри	Хемкунд Бхиундар долина
1975.	180	82	57	30	6
1980.	208	81	59	62	25
1985.	252	100	131	79	25
1988.	377	137	99	85	53

Укупан број ходочасника на Гархвал Хималајима је још увек у порасту, од 355.000 1975. године до 751.000 1989. године. Овакав развој је имао утицаја на животну средину у овој области, где су уочене последице развијеног туризма. На пример, неразвијена подручја су коришћена као депоније смећа, а света вода реке Алакананда је загађена фекалијама и канализацијом.

Британске „Хил-станице“

Друга фаза туризма имала је свој почетак у 19. веку, када су британци открили Хималаје као рекреативну област. Ова боравашта су пре свега служила припадницима војске. Прва „брдо-станица“ Симла је основана 1819. године. Наравно, овакав вид боравка на Хималајима је добијао на све већој популаризацији, и самим тим број „брда-станица“ је постајао већи: Мусорие (основан 1827. године), Дарјелинг (1835. године) и Наинитал (1839. године). До 1869. године основане су још и Далхоусије, Дхарамсала и Раникхет. После неког времена „брдо-станице“ су постале привлачне и за становнике Индије (посебно за колонијалну средњу и горњу класу), због чињенице да је то била одлична прилика да се побегне од вруће монсунске климе током летњих дана и да уживају у пријатном окружењу и пејзажу у нешто вишим

регионима. Промена је почела 1947. године, када је Индија постала независна а број британских туриста драматично смањен. После неколико година кризе број туриста је поново почео да се повећава. Савремени масовни туризам се појавио шездесетих година прошлог века, а број туриста који су почели посећивати „брда-станице“ је растао. У Наиниталу, број посетилаца је порастао са 166.000 1958. године на 332.000 1968. и 560.000 1988. године. У Мусориеу, број посетилаца је порастао са 158.000 1958. године до 306.000 1966. и 720.000 1981.године. Овај раст посетилаца је оставио негативне ефекте на природу. Пример тога је Сукхатал, мало језеро на надморској висини од 1960 метара. Воде језера више нису прозирне, већ мутне, а током бактериолошке контроле установљено је да је загађење и повећана концентрација „*E-coli*“ бактерија премашила сигурносне оквири. У складу са тим су и подаци да су нивои хлора, олова и мангана далеко изнад оних који се сматрају оптималним за опстанак било каквог биодиверзитета у овим водама.

Савремени туризам 20. века

Савремени масовни туризам у хималајском региону је почео 1950. године, након што су Сер Едмунд Хилари и Тензинг Норгаи освојили Монт Еверест и тиме допринели популаризацији до тада игнорисаног региона. Првих неколико година од тада, недостатак саобраћајне инфраструктуре је чинио ограничавајући фактор развоја туризма на „Хил-станицама“ и у Гархвал региону. Али убрзо после индијско-кинеског граничног рата 1962. године, велики број путева је изграђен у индијском делу Хималаја (до 1970. године око 10.000 km путева). Региони у близини путева су доживели огроман раст у туризму. У Ладаку се број посетилаца повећао са 0 посетилаца 1974. године на 15.000 1982. године. Непал је такође доживео огроман пораст броја туриста у последњих 50 година. Године 1962. у Непал је стигло 6.179 туриста. Број туриста је достигао свој врхунац 1999. године, када је 421.000 туриста стигло у Непал. Хималаји нуде модерну и широку туристичку лепезу активности: од посећивања јединствених културних знаменитости, планинарења и скијања до више врста авантуристичког туризма. У последњих неколико година, уведени су многи модерни видови екстремних спортова као врсте аватуристичког туризма:

рафтинг, кајак, кануинг, пењање, брдски бициклизам, банџи скакање, параглајдинг итд.

Утицај масовног туризма на екологију и биодиверзитет

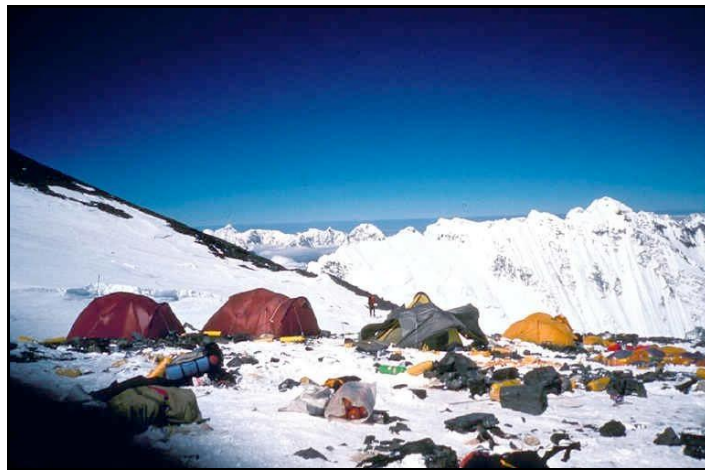
Најочигледнији и највидљивији утицај савременог туризма је утицај на екологију. Главне еколошке деградације су: крчење шума, одлагање отпада и стазе деградације. Сваки од ових процеса има изузетан и пресудан значај за развој флоре и фауне на Хималајима.

Крчење шума је тема дуготрајних дебата. У разној литератури Хималаји се описују као крхки екосистем где снага еколошке деградације оставља за собом брзе и видљиве а неретко и непоправљиве последице. Уколико се овај темпо деградације настави, Хималаји ће кроз 25 година постати „пустиња“. Овај податак се базира на чињеници да се велики проценат становништва ослања на дрво као на примарни извор енергије.

Одлагање отпада спада у други озбиљан проблем деградације биодиверзитета Хималаја. Национални парк Сагармата може да послужи као пример. Упркос закону из 1979. године који налаже да сви посетиоци туристичког места закопају или понесу своје отпатке са собом, износ отпада на стазама и камповима је забрињавајући. Процењује се да једна група планинара од 15 особа остави са собом просечно 15 килограма отпада који није биоразградив. Према извештају „Mountain Agenda“ процењује се да постоји 17 тона смећа по километру туристичке стазе, и из тих разлога се регион Хималаја понекад назива „највишим отпадом на свету“.

Стазе деградације су други проблем који се јавља код повећања броја туриста. Уколико се рута не одржава како треба и не поштују правила заштите животне средине, долази до ерозије земљишта и низа других последица које су погубне за биодиверзитет овог подручја. Ове препреке чине стазе тешко проходним, те стога подстичу како туристе тако и локално становништво да траже алтернативне путеве. Ови неформални путеви доводе до повећања оштећења вегетацијског покривача. Оштећење вегетацијског покривача може довести до нарушавања биоравнотеже, губитка становишта и промена састава врста. Путеви су заменили дрвећа, кампови су заменили ливаде, а знакови посета се могу уочити кроз стазе које су пуне неразградивог отпада. Дивљи свет овог поднебља је потиснут са стране и често

присиљен да напушта своја станишта, избегаваући прилив људи, тражећи боље изворе хране за себе у већ нарушеном ланцу исхране и екосистему. Држави и локалним самоуправама требају страни туристи, чија ће потрошња у многоне побољшати економско стање, али је очигледно да то има и „другу страну медаље“. Присутна је велика стопа деградације биодиверзитета, јер се туризам очигледно не базира на одрживом развоју, што значи да ће резултовати негативним последицама по екосистем региона.

Ђубре које су оставили кампери и планинари приликом посете Сагармата националном парку

Помало контрадикторно, али крајње истинито је то да су Хималаји управо постали „мета напада“ оних који се диве њиховом лепотом и комплексношћу. Хималаји су планине са великим бројем могућности које буде знатижељу човека да их детаљно истражи и проучи. Нажалост, мешавина природе и љубитеља исте, не резултира увек заштитом животне средине.

Лов је постала популарна активност на Хималајима и околним регионима. Међу најпопуларнијим теренима за лов нашли су се Гархвал Хималаји (планински венац у Индији), где је лов дозвољен и унутар и ван резервата. Туристи се често нађу у улози криволоваца, убијајући

мошус јелене због свог скупоценог мошуса, док остале животиње попут тахра, зимског леопарда лове због драгоцене коже и меса. Може се закључити и с разлогом рећи да је дивљи свет Хималаја у озбиљној опасности. Према Закону заштите дивљине из 1972. године, у оквиру Националног парка Нанда Деви, 6 од 15 аутохтоних врста сисара и 7 од 80 посматраних врста птица се сматрало угроженим. Претпоставка је да је данас тај број, у складу са све већим развојом туризма, још више повећан.

Хималаји пружају дивне могућности за оне који теже освајању нових висина. Већ деценијама врхови Хималаја представљају један од највећих изазова за планинаре и остале љубитеље авантуризма. Тај дух освајања и авантуре је претворен у рутински спорт, тако да се организује све већи број планинских експедиција. У прилог томе иду следеће чињенице. Да би се планинари загрејали они користе дрвеће за огрев, што резултира све оскуднијим бројем дрвећа. Неки од њих приликом својих посета Хималајима, „ангажују“ своје домаће животиње попут магараца, оваца и коза да им носе терет, које се успутно хране вегетацијом и нарушавају је. Овакве врсте акција доводе до ерозије тла и потенцијалан су индикатор клизишта.

Други проблем у вези са туристичком активношћу је скупљање колекције цвећа и биљака од стране туриста. Многи посетиоци су заиста заинтригирани и фасцинирани широком лепезом прелепих врста које бивају ишчупане из корена да ли из знатижеље или за потребе научних истраживања. Ево и неколико примера. Туристи се често враћају из Хемкунд региона са гроздовима Брама камала (лотус познат као краљ хималајског цвећа). У ботаничким круговима се сматра да је срећан онај који види како ова биљка цвета. Такође, много туриста ужива у спаљивању жбуна клеке који лако хвата ватру док је још зелен, и тиме служи за забаву посетилаца. Међутим, оно са чиме ти посетиоци нису очигледно упознати или то једноставно не желе да поштују, јесте чињеница да биљка клека веома споро расте и да јој треба дуго времена да достигне висину жбуна. Пруће биљке *Zanthoxylum* се продаје туристима на верским местима под изговором да је свето и да се користи у многим верским ритуалима. *Chimonobambusa* и *Thamnocalamus* су врсте бамбуса које су експлоатисане из својих природних станишта за потребе заната у којима учествују туристи.

Као што се може приметити из наведених примера, растући број туриста на Хималајима је резултирао смањеним бројем аутохтоног

биљног света и целокупне вегетације. Поред утицаја на флору, развој туризма је оставио и трагове на свет фауне. Списак животиња и биљака чији је живот угрожен утицајем туризма: храст (*lithocarpus fenestratus*), једић, птица певачица, зимски леопард, врста смокве (*tetracentron sinense*), *Paris Polyphylla*, рајска птица, медвед (црни, браон, лењи), хималајска јела (*Abies pindrow*). Списак животиња које су трајно забрањене за лов: слонов, велика индијска дропља, тигар, розе патка, пантер, паун, хималајска дивља овца, монал фазан, мочварни јелен, „весели“ фазан, мошусни јелен, коклас фазан, трагопан, рогата антилопа, коза и тахр.

Прорачунати ефекат туризма на бидиверзитет Хималаја у будућем периоду је прилично тешко. На пример, број кућа у окружењу Дал језера у Кашмиру на Хималајима је порастао са 400 у 1975. години на 1.400 према скорашњим подацима. У истом периоду запремина језера је смањена за 50 процената. делимично и због човекове немарности и одлагања ђубрета у ово језеро, што је имало за последицу угрожавање водене флоре и фауне. Очигледно је да је језеро у будућности у опасности и да није познато да ли ће у потпуности нестати у наредних 80 година, као што неки стручњаци предвиђају.

Ово су само неки од примера који заокружују читаву причу о утицају туризма на биодиверзитет „вруће“ тачке Хималаја. Последице нису катастрофалне, али пораст еколошке свести би свакако довео до промена на боље. Томе би помогла примена одрживог туризма који је једино прихватљив за ову тачку наше планете.

Маријана Савић